زنجیرەی بابەتە هەنوکەییەکان

ئەلقەی سێزدەهەم

حوکمی
لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە

هەڵسەنگاندنێك

عەلی باپیر

حوكمی لە ئیسلام

هەڵگەڕانەوەو

هەڵسەنگاندنێک

حوكمی لە ئیسلام
هەڵگەڕانەوەو
هەڵسەنگاندنێک

عەلی باپیر

چاپی یەکەم

بۆ بڵاوکردنەوەو ڕاگەیاندن

ناوی کتێب: حوکمی لە ئیسلام هەڵگەڕانەوەو هەڵسەنگاندنێک
نوسەر: عەلی باپیر
بڵاوکردنەوەی: نوسینگەی تەفسیر بۆ بڵاوکردنەوەو ڕاگەیاندن/هەولێر
خەت: نەوزاد کۆیی
نەخشەشازی ناوەوە: عزالدین محمد عمر
بەرگ: أمین مخلص
نۆرە و ساڵی چاپ: یەکەم ١٤٣٢ك — ٢٠١١ز
تیراژ: ١٥٠٠ دانە

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (٦١)ی ساڵی (٢٠١١)ی پێی دراوە

بۆ بڵاوکردنەوە و راگەیاندن
هەولێر- شەقامی دلدگا - ژێر لوتێلی شیرین پالاس
ت: ٢٢٢١٦٩٥ - ٢٢٢٠٩٠٨- ٢٥١٨١٣٨
مۆبایل: ٠٧٥٠ ٤٦٠ ٥١ ٢٢ - ٠٧٧٠ ١٣٨ ٧٢ ٩١
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

www.al-tafseer.com

چاپکردنەوەی شووی کتێبەکانم بە نۆرە بە گوێرەی

توانا و هەل و مەرجی ئاش و ڕۆژگارەوە .

وە ئێستە بۆ هیوادارم وا بوو شێوە چاپکردنێکی

وا بیا جا نوێ بڕە خەسی کە مایەی بەهرە لێوەرگرتنی زیاتری

خوێنەرانی بێ . جا ئێستا سوپاسی خوای بەخشەر

دەکەم کە فووکسینگەی نە فێربە و کارە هەڵنەستێ .

خوا بەرەکەتی بخاتە ئیش و کاریانەوە و کۆمەکیان

بێت ، منیش سوپاسیان دەکەم .

عەلی باپیر

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله والصلاة والسلام علی رسول الله محمد وعلی آله

بەم نامەیە من عەلی باپیر ( ) بە بەڕێز ماموستا مخلص و

نووسینگەی تەفهیم تەخویل کرد بۆ چاپ و

بڵاوکردنەوەی کتێبەکانم . خوا بەرەکەت و خێری زیاتر

بخاتە ئیش و کاریانەوە .

وە جگە لەوان هیچ کەسێکی تر مافی چاپ و

بڵاوکردنەوەی کتێبەکانی بەندەی نیە .

عەلی باپیر

١١ ربیع الثاني ١٤٢٦ ه

٢٠٠٥/٥/١٩

هەولێر

نێـوەڕۆك

﴿... وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۖ وَأُولَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢١٧﴾﴾ البقرة .

پێشکەش بۆ

بەوانـەی کـە هەوڵـدەدەن بـەوردو
قــووڵیی لــە حــوکمو بڕیارەکــانی
شــەریعەت تێبگــەنو نــە لێیــان
تێپەڕێنو نە لێشیان بەجێ بمێنن.

پێناسه‌ی ئه‌م نامیلكه‌یه

خوێنه‌ری به‌ڕێز !

ئه‌م نامیلكه‌یه‌ی به‌رده‌ستت له‌ ئه‌سڵدا دوو ئاڵقه‌ی به‌رنامه‌ی (سه‌رنج) بووه‌، كه‌ له‌ كه‌ناڵی ئاسمانی (په‌یام)دا پێشكه‌ش ده‌كرێ، به‌ناوونیشانی: (ئیسلام‌و ده‌وڵه‌تداریی‌و حوكمڕانیی) كه‌ پاش هێنرانه‌ سه‌ر كاغه‌زو چاوپێداگێڕانه‌وه‌ی خۆم به‌م شێوه‌یه‌یان لێهاتوه‌.

شایانی باسیشه‌ كه‌ ئێمه‌ مه‌سه‌له‌ی: (له‌ ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌)مان له‌ نێو بابه‌تی: (ئازادیی دینداریی‌و بیروڕا ده‌ربڕین)دا خستۆته‌ ڕوو، له‌ زنجیره‌ وتاری: (ئیسلام‌و ده‌وڵه‌تداریی....)دا، وه‌ (ئازادیی دینداریی‌و بیروڕا ده‌ربڕین)یش له‌ نێو بابه‌تی: (دابینكردنی ماف‌و ئازادییه‌كان) دا كه‌ ئه‌میش له‌و لێكۆڵینه‌وه‌یه‌ی ئێمه‌دا (حه‌وته‌مین بنه‌مای سیسته‌می حوكمڕانیی ئیسلامیی)ه‌.

دیاره‌ مه‌سه‌له‌ی: (حوكمی له‌ ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌)ش یه‌كێكه‌ له‌ مه‌سه‌له‌ زۆر هه‌ستیاره‌كان‌و له‌ ڕابردوو ئێستاشدا مشت‌ومڕو قسه‌وباسی زۆری له‌باره‌وه‌ كراوه‌و ده‌كرێ‌و، منیش به‌ئه‌ركی سه‌رشانی خۆمم زانی كه‌ ئه‌و قه‌ناعه‌ت‌و تێگه‌یشتنه‌ی له‌وباره‌وه‌

پـاش سـەرنجدان و لێوردبوونـەوەو تێفکرینـی زۆری قورئـان و سوننەت و ئیجتیهادو قسەو بیروڕای زانایـان، بـۆم دروسـتبووە ڕایبگەیەنم.

شایانی باسیشە کە هەموو ئەو بابەت و مەسەلانەی ڕاجیایی و مشتومڕیان لـەنێوان زانایانـدا لەسـەر دروسـتبووە، لـە سـۆنگەی ئەوەوەیە کە دەقی شەریعەتی ڕاست و ڕوون و یەکلاییکـەرەوەیان لـەبارەوە نـەهاتوون، مەبەستیـشمان لـە (شـەریعەت) قورئـان و سوننەتن و، مەبەستیشمان لە (ڕاست- صحيح) بـوونی دەقـەکانی شـەریعەت، دڵنیابوونمانـە لـە (وەحـی) بوونیـان لـە ڕووی سەنەدەوە، کـە دیـارە ئایەتـەکانی قورئـان هـەموویان وان، بـەڵام دەقـەکانی سـوننەت جۆراوجـۆرن و موتـەواتیرو ڕاسـت و بـاش و بێهێز (المتواتر والصحيح والحسن والضعيف)یان لە نێودایە.

وە مەبەستمان لە (ڕوون- واضح) بوونی دەقەکانی شەریعەت، ڕۆشن و ئاشکرابوونی واتاو چەمکەکانیانە، کە دیـارە لـەو ڕووەوە ئایەتەکانی قورئان و چ دەقەکانی سـوننەتیش، جۆراوجۆرن و بـە گشتی دابەش دەبن بۆ مانا ڕوون و ئاشکرا (محكم) و مانا ناڕوون و وێکچوو (متشابه).

وە مەبەستیـشمان لـە: (یەکلاییکـەرەوە- حاسـم) بـوونی دەقـەکانی شـەریعەت، ئەوەیـە کـە وێـڕای مانـا ڕۆشـنبوونیان،

لەبارەی حوكمی ئەو مەسەلەیەشەوە كە لەبارەیەوە هاتوون، كە ئایا دەكەوێتە خانەی كام لە پێنج حوكمە گشتییەكانەوە، (ڕەوایی، پێویستێتی، پەسندیی، قەدەغەیی، ناپەسندیی: الإباحة، الوجوب، الإستحباب، الحرمة، الكراهة) یەكلاییكەرەوە بن و نوختە بخەنە سەر پیت.

بۆیە هەركەسێك لە تێگەیشتنی قورئان و سوننەت و چۆنیەتی ئیجتیهاد تێدا كردنیاندا قووڵ بووبێتەوە، بە ڕێزو سینە فراوانییەوە تەماشای ڕاجیایی زانایان دەكات و هەر لە ڕێوە بڕیاری حازربەدەستیان بۆ نادات، هەرچەندە لەگەڵ قەناعەت و بیروڕای ئەویش نەگونجێن، ئەوەتا پێشەوایەكی ناوداری وەك (ئیبن تەیمییە) خوا لێی خۆشبێ، كە زۆرترین تێكگیرانی لەگەڵ زاناو پێشەوایانی رۆژگاری خۆی و رۆژگاری پێش خۆیشیدا هەبووە، لەسەر چەند مەسەلەیەك كە بیروڕاو قەناعەتی تێیاندا لە زۆربەی زانایان جیاواز بووە، وەك بەرگریكردن لە هەڵوێستی زانایان كە بەبێ بەڵگەو پاساو ڕاجیایی (إختلاف)یان لەبارەی بابەت و مەسەلە مشتومڕ هەڵگرەكانەوە نەبووە، نامیلكەیەكی نووسیوە بەناوونیشانی (رفع الملام عن الأئمة الأعلام) واتە: (لادانی لۆمەو گلەیی لە پێشەوایانی ناودار).

ئاشكراشه كه بێجگه له قورئان‌و سوننه‌ت، هیچ شتێكی دیكه به ئاینێكی پابه‌ندكه‌ر (دینٌ مُلزِم) دانانرێ‌و بیروڕاو ئیجتیهادی زاناو پێشه‌وایانیش له‌باره‌ی ئه‌و بابه‌ت‌و مه‌سه‌لانه‌وه كه ڕاجیایی هه‌ڵده‌گرن، له كات‌و شوێن‌و ژینگه‌یه‌كه‌وه بۆ یه‌كی دیكه گۆڕانیان به‌سه‌ردا دێ‌و ته‌نیا راستییه ڕه‌هایه‌كان (الحقائق المطلقة) چه‌سپاوو نه‌گۆڕن.

منیش له لێكۆڵینه‌وه‌مدا له‌باره‌ی ئه‌م مه‌سه‌له‌یه هه‌ستیاره‌وه تاكه مه‌به‌ستم ئه‌وه‌بووه كه حوكمی شه‌رعیی راست‌و دروستی بخه‌مه‌ڕوو و سه‌رجه‌م ئه‌و ده‌قانه‌ی قورئان‌و سوننه‌ت كه له‌وباره‌وه هاتوون‌و سوننه‌تی كرده‌یی پێغه‌مبه‌ر ﷺ، به‌شێوه‌یه‌ك كه هیچ جۆره تێكگیران (تصادم)و پێكه‌وه دژبوون (تناقض)ێكیان له نێواندا نه‌بێ، پێكه‌وه كۆبكه‌ینه‌وه، چونكه پێموایه ئه‌و رایه‌ی كه ده‌ڵێ: حوكمی له ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه (حكم الإرتداد عن الإسلام) له هه‌موو حاڵاندا بریتیه له سزادانی باباى هه‌ڵگه‌ڕاوه، به كوشتن، هه‌رچه‌نده كاتی خۆی‌و ئێستاش ڕای زۆربه‌و جه‌ماوه‌ری زانایانه، به‌ڵام ده‌بێته مایه‌ی تێكگیران‌و پێكه‌وه دژبوونێكی گه‌وره له نێوان: قورئان‌و سوننه‌تی كرده‌یی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له لایه‌ك‌و هه‌ندێك فه‌رمایشتی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، له‌لایه‌كی دیكه‌وه، بۆیه ئه‌وه پێویستی به لێكۆڵینه‌وه‌و چاره‌سه‌ر هه‌یه، چونكه مه‌حاڵه قورئان‌و سوننه‌ت

یان راستتر بڵێین: قورئانو سوننەتی کردەیی‌و، هەندێك دەقی سوننەت پێکەوە دژو ناکۆك بن، پێشموایە ئێمە زۆرباش ئەو ئامانجو مەبەستەمان پێکاوەو هێناوەتە دی، لەپێشەوەش دەڵێم: سوپاسی هەرکەسێك دەکەم، کە بە رەخنەو تێبینیەکی دڵسۆزانەی خۆی بەهرەمەندم دەکات.

والسلام علينا وعلى عباد الله الصالحين.

نووسەر

١٣ ذي الحجة ١٤٣١ ك

١٩/١١/٢٠١٠ز

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وصلوات الله وسلامه وبركاته على رسول الله محمد وعلى آله وصحبه ومن اهتدى بهداه.

لەم ناميلكەيەدا لە دوو برگەدا باسی ئازادی بڕواهێنان‌و هەڵبژاردنی ئایین دەكەین، لە برگەی یەكەمیاندا ئازادیی مرۆڤ لە بڕواهێنان‌و هەڵبژاردنی ئاییندا دەتوێژینەوە، لە برگەی دووەمیشدا ئازادیی مرۆڤ لە وازلێهێنانی ئایین‌و بڕوانەهێناندا دەتوێژینەوە.

سەرەتا دێینە سەر **برگەی یەکـەم:**

ئازادیی مرۆڤ لە بڕواهێنان و هەڵبژاردنی ئاییندا

دیارە مەبەستمان لە بڕواهێنان، بڕواهێنانە بە هەر شتێك کە ئینسان وەك عەقیدە هەڵیدەبژێرێ، مەبەستیشمان لە ئایین، هەر بەرنامەیەکە کە ئینسان بۆ ژیان و گوزەرانی تاکیی و خێزانیی و کۆمەڵایەتیی و سیاسیی خۆی پەسەندی دەکات، واتە مەبەستمان لە بڕواهێنان، تەنیا بڕواهێنان نییە بەوە کە لە ئیسلام دا کە دەبێ بڕوای پێ بهێنرێ، واتە تەنیا مەبەستمان عەقیدەی ئیسلامیی نیە، مەبەستیشمان لە ئایین تەنیا ئایین و بەرنامەو ڕێبازی خوای پەروەردگار نیە کە ئیسلامە، بەڵکو مەبەستمان گشتییە، ئینسان هەر عەقیدەیەك هەڵبژێرێ، وە هەر بەرنامەیەك هەڵبژێرێ، ئازادە، با سەرنجی چەند ئایەتێکی قورئان بدەین، کە خوا (سبحانە وتعالی) لە قورئانی بەهێزو پێزی خۆیدا زۆر بەڕوون و ڕاشکاویی ڕایگەیاندوە کە مرۆڤی ئازاد کردوە لە هەڵبژاردنی هەر جۆرە ئیمان و عەقیدەیەك، وە لە هەڵبژاردنی هەر جۆرە بەرنامەو ڕێبازێکدا کە پەسەندی دەکات، بۆ وێنە: لە ئایەتی ژمارە (٢٩)ی سووڕەتی (الکهف)دا خوا (سبحانە وتعالی) دەفەرموێ: ﴿ وَقُلِ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَآءَ

﴿فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ...﴿٢٩﴾﴾، دیـاره رووی دوانـدنی لـه پێغەمبەری كۆتـایی (موحەممەد)ە ﷺ واتـه: وه بڵێ حەق لە پەروەردگارتانەوەیه، جا كێ حەزدەكا با بڕوا بێنێ، وه كێش حەزدەكا با بڕوا نەهێنێ، كەواتە: خوا (سبحانه وتعالی) مرۆڤی سەرپشك كردوه لە نێوان بڕواهێنانو بڕوانەهێناندا، لە نێوان بوون بە بڕوادار (مؤمن) بە زاراوە ئیسلامییەكەیو بوون بە بێبڕوا (كافر)دا.

وه لە ئایەتی ژمارە (٢٥٦)ی (البقرة)دا خوا (سبحانه وتعالی) دەفەرموێ: ﴿لَآ إِكْرَاهَ فِى ٱلدِّينِ ۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشْدُ مِنَ ٱلْغَىِّ ۚ ...﴿٢٥٦﴾﴾، واتە: ناچاریكردنو زۆرلێكردن لە ئاییندا نییە، ڕێی ڕاستو ڕێی چەوت لێك جیابوونەتەوە، واتە: لە سۆنگەی ئەوە كە ڕێی ڕاست دیارەو ڕێی چەوت دیارە، لەبەر ئەوە پێویست ناكات هیچ كەس ناچار بكرێ، كە ڕێی ڕاست بگرێ، ڕێی ڕاست كە لە ئیسلامی بەرجەستە لە قورئانو سوننەتدا خۆی دەنوێنێو، ڕێی چەوتیش بریتیە لە غەیری ئیسلام.

وه لە ئایەتی ژمارە (٩٩)ی سوورەتی (یونس)دا خوا (سبحانه وتعالی) دەفەرموێت: ﴿وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَءَامَنَ مَن فِى ٱلْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ۚ أَفَأَنتَ تُكْرِهُ ٱلنَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا۟ مُؤْمِنِينَ﴾، واتە: وه ئەگەر پەروەردگارت ویستبای، هەرچی لەسەر زەوییە تێكڕا بڕوایان

دێنا، جا ئایا تۆ زۆر لە خەڵك دەكەی تاكو بیانكەیە بڕوادار!!، واتە خوا بەدیهێنەرو پەروەردگارو خاوەنی مرۆڤەكانە، بەڵام نەیویستوە بەزۆر ئیمانیان پێ بێنێ، ئایا تۆ (ئەی موحەممەد ﷺ كە رەوانەكراوو پێغەمبەری خوای وە تۆش بەندەیەكی خوای) دەتەوێ بەزۆر بیانكەی بە بڕوادار لە حاڵێكدا كە خوا خاوەنو پەروەردگاریانەو زۆری لێنەكردوون؟! واتە: بۆت نیە.

وە لە ئایەتی ژمارە (١٢٥)ی (النحل)دا خوا (سبحانه وتعالی) دەفەرموێ: ﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ ... ﴾، واتە: بانگەواز بكە بۆ لای رێبازی پەروەردگارت بە حیكمەت (واتە: بە لێزانیی‌و بە كارامەیی)و بە ئامۆژگاریی چاك‌و بە چاكترین شێوە وتووێژیان لەگەڵدا بكە، كەواتە: خەڵك هێنان بەرەو خواو بەرەو رێبازی خوا، تاكە شێوازو رێبازی بریتیە لە بانگەوازكردنیان بە حیكمەت‌و بە ئامۆژگاریی چاك‌و بە چاكترین شێوازی وتووێژ.

وە لە سوورەتی (الكافرون)دا خوا (سبحانه وتعالی) دیسان پێغەمبەری كۆتایی خۆی (موحەممەد) (علیه الصلاة والسلام) دەدوێنێ‌و دەفەرموێ:

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡكَٰفِرُونَ ١ لَآ أَعۡبُدُ مَا تَعۡبُدُونَ ٢ وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ ٣ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٞ

مَا عَبَدتُّمْ ﴿٤﴾ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ ﴿٦﴾ ﴾ الكافرون، واتـه: بـەناوی خـوای بەبـەزەیی بەخـشندە، بڵـێ ئـەی بـێ بڕوایـەکان! ئـەوەی ئێـوە دەیپەرسـتن مـن نایپەرسـتم ئـەوەی منـیش دەیپەرسـتم ئێـوە نایپەرسـتن، وە ئـەوەی ئێـوە پەرستووتانە مـن نەمپەرسـتوە، وە ئـەوەی منـیش پەرسـتوومە ئێـوە نەتانپەرسـتوە، بەرنامـەی خۆتـان بـۆ خۆتـانو بەرنامـەی خۆشم بۆ خۆم.

کەواتـە: ئیـسلام زۆر بـە ڕوونو ڕاشـکاویی کەسـانێك کـە بـە بێبڕواو کافریان لەقەڵەم دەدا، مافـی ئەوەی پێداون، کە ئـایینی خۆیان بۆ خۆیان بێ، بەرنامـەی خۆیـان کـە هەڵیدەبـژێرن، هـی خۆیــان بــێ، وە زۆریــان لێنــەکرێ لــە گــۆڕینی ئــەو ئــایینو بەرنامەیەدا کە هەڵیانبژاردوە.

وە هەر لە سووڕەتی (یـونس) لـە ئایـەتی ژمـارە (١٠٨)دا، خـوا (سبحانە وتعالـى) دەفەرموێـت: ﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴾، واتە: بڵێ ئـەی خەڵکینـە! لـە پەروەردگارتانـەوە حـەقتان بـۆ هـاتوە، جا هەرکەسـێك ڕێـی ڕاسـت بگـرێ، بـۆ خـۆی ڕێـی ڕاسـتی گرتـوەو قازانجەکـەی بـۆ

خۆیـەتی، وە هەرکەسـێ گـومڕا بـێ، ئـەوە بـۆ خـۆی گومڕابـووەو زەرەری گومڕابوونەکـەی بـۆ خۆیـەتی و مـن بەسـەر ئێـوەوە وەکیل‌و چاودێر نیم (تـاکو نـەهێڵم لا بـدەن وە بـە زۆر رووتـان پـێ وەرسـووڕێنم بـەرەو راسـتە شـەقامی خـوا، بـەڵکو خـوا سەرپـشکی کـردوون، وە منـیش بـۆم نیـە ئـەو مـافی سەرپـشك بوونەتان لێ زەوت بکەم).

وە لە بڕگەی (٢٥)ی (الصحیفة)دا، واتە ئەو (وثیقـة)یـەی کـە پێغەمبـەر (علیـە الـصلاة والـسلام) پـاش نیـشتەجێبوونی لـە مەدینەو دامەزراندنی دەوڵەت‌و قـەوارەی ئیسلامیی، لـە نێـوانی خۆی‌و مـسوڵمانان لـە لایـەك‌و جوولەکەکانـدا لـە لایـەکی دیکـەو هاوبەشدانەرەکان لە لایەکی دیکـەوە، نووسـی، لـە بڕگـەی (٢٥)دا هاتوە: "للیهود دینهم وللمسلمین دینهم موالیهم وأنفسهم"، واتە: جوولەکەکان دینی خۆیـان بۆخۆیـان مـسوڵمانایش دینـی خۆیـان بۆخۆیان، هەم ئەوانەی کـە پێیانـەوە پەیوەسـتن‌و لایـەنگرایانن، هەم خۆشیان،کەواتە: لەم ئایەتانەدا،وە لەو دەقەی (الصحیفة)دا کە لەجێی دەستوور بووە، زۆر بە ڕوون‌و ڕاشکاویی راگەیەنراوە، کە لە دەوڵەتی ئیسلامییداو لە شەریعەتی ئیسلامدا، دان هێنراوە بەوەدا کە ئینسانەکان ئازادن لە بڕوا هێنان‌و لە هەڵبژاردنی ئەو ئایین‌و بەرنامەیەدا کە خۆیان پەسەندی دەکەن.

بڕگـەی دووەم:

ئازادیی مرۆڤ لە وازلێهێنان و گۆڕینی ئاییندا

ئەمـەیان زانایـان لـە کـۆن و هاوچـەرخ، لـە پێـشین و پاشـین، مـشتومڕو وتووێـژی زۆریـان لەسـەری هەیـە، واتـە: ئایـا مرۆڤـی مـسوڵمان پـاش ئـەوەی ئیعلانـی مـسوڵمانەتیی خـۆی دەکـا، بـۆی هەیـە بەهـەر هۆیەکـەوە بـێ، واز لـە ئیـسلام بێنـێ و ئـایین و فیکرمیەکی دیکە هەڵبژێرێ؟ دیارە زۆربـەی هـەرە زۆری زانایـان رایان وابووە، کە مسوڵمان بۆی نیە لـە ئیـسلام هەڵگەڕێتـەوە، وە هـەر کـاتێکیش لـە ئیـسلام هەڵگەڕایـەوە، سـزای هەڵگەڕانـەوە (عقوبـة الإرتـداد)ی بەسـەردا دەچەسـپێنرێ، کـە بریتیـە لـە کوشتن، وە ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەر ﷺ بە بەڵگە دێننەوە، کە دەفەرموێ: (مَن بدّل دینه فاقتلوه)، واتە: هەرکەسێك ئایینی خۆی گۆڕی بیکوژن، کە (بـخاري) و (أصحاب السنن) هێناویانـە، بـەڵام هەنـدێك لـە زانایـان هـەم لـە پێـشین و هـەم لـە هـی هاوچەرخیش، بەڵکو زۆرێك لە زانایانی هاوچەرخ، پێیان وایە کە تەنیا بە لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە مرۆڤ ناکوژرێ، واتـە: تـەنیا مـرۆڤ بـەهۆی ئـەوەوە کـە لـە ئیـسلام هەڵگەڕاوەتـەوەو وازی لێهێناوە ناکوژرێ، چونکە ئەوە پێچەوانەی ئازادیی بڕواپێهێنان و دینداریە، وەکو لە بڕگەی پێشوودا خستمانەڕوو، وە چەندان

ئایەتمان لەسەر هێنانەوە، جا ئێمە سەرەتا بەڵگەکانی ئەوانە کە زۆربەی زانایان بوون لە ڕابردوودا، وە زۆرێك لە زانایانیشن لە ئێستادا، بەڵگەکانی ئەوان دێنینەوە، کە دەڵێن: ئینسان دوای ئەوەی ئیعلانی مسوڵمانەتی خۆی دەکا، بۆی نیە لە ئیسلام هەڵگەڕێتەوە، وە هەر کاتێکیش هەڵگەڕایەوە، هەڵگەڕانەوەکەی بە تاوانێك دادەنرێ، کە لەسەری دووچاری سزای کوشتن دەبێتەوە، سەرەتا بەڵگەکانی ئەوان دێنینەوە، پاشان بەڵگەکانی ئەوانەی کە رایان پێچەوانەیەو دەڵێن: نەخێر تەنیا بە لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە ئینسان شایستەی ئەوە نابێ بکوژرێو وەڵامی ئەوانیش بۆ بەڵگەکانی ئەمان دەخەینەڕوو.

یەکەم: بەڵگەی ئەوانەی کە رایان وایە سزای هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام کوشتنە:

ئەوانە چەند شتێك بە بەڵگە دێننەوە:

یەکەم: ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەرە ﷺ کە دەفەرموێ: ((مَنْ بَدَّلَ دينه فاقتلوه))، واتە: هەرکەسێك ئایینەکەی خۆی گۆڕی بیکوژن، کە هەر کام لە بوخاریی‌و موسلیم‌و نەسائیی‌و ئەبوداوودو ترمیزیی‌و ئیبن ماجەو ئەحمەد گێڕاویانەتەوە، لە عەبدوڵڵای کوڕی عەبباسەوە خوا لە خۆی‌و بابی ڕازی بێ.

دووەم: بەڵگەیەکی دیکەیان فەرمایشتێکی دیکەی پێغەمبەرە ﷺ کە دەفەرموێ: "لا يحل دم امريء مسلم إلا بإحدى ثلاث: الثيب الزاني، والنفس بالنفس، والتارك لدينه المفارق للجماعة". رواه البخاري ومسلم، واته: خوێنی هیچ ئینسانێکی مسوڵمان بە یەکێك لە سێ شتان نەبێ حەلاڵ نابێ، (واتە: دروست نیە بکوژرێ، مەگەر یەکێك لەو سێیانە بکات)، (الثيب الزانى) کەسێك هاوسەری هەبووبێت‌و زینای کردبێ، (وشەی —ثیب- لە عەرەبییدا بێوەژن‌و بێوە پیاو دەگرێتەوە) (والنفس بالنفس) وە کەسێك کەسێکی کوشتبێ بە ئانقەست بەناحەق (والتارك لدينه المفارق للجماعة) وە وازهێنەر لە ئاینەکەی‌و جیابووەوە لە کۆمەڵی موسڵمانان.

سێیەم: بەڵگەی دیکەیان فەرمایشتێکی دیکەی پێغەمبەرە ﷺ کە بەم شێوەیە: ((عن أبي موسى الأشعري -رضي الله عنه- أن النبي ﷺ قال له اذهب إلى اليمن ثم أتبعهُ مَعاذ بن جبل -رضي الله عنه-، فلما قدِمَ عليه ألقى له وسادةً وقال له انزل، وإذا رجل عنده موثق قال له ما هذا؟! قال كان يهوديا فأسلم ثم تهوّد، قال: لا اجلس حتى يقتل، قضاءُ الله ورسوله)) متفق عليه. لە ئەبوو مووسای ئەشعەریی -رەزای خوای لێبێ- گێڕراوەتەوە کە پێغەمبەر (عليه الصلاة والسلام) پێی فەرمووە بڕۆ بۆ یەمەن، پاش ئەوەی کە ئەبوو مووسا

بەڕێکەوت بە دوای ئەودا موعاذی کوڕی جەبەلیشی نارد -خوا لێی رازی بێ-، جا دوای ئەوەی کە موعاذی کوڕی جەبەل چوو بۆ لای ئەبوو مووسا، ئەبوو مووسا دۆشەکەڵەیەك بەڕمیەکی پێدا کە لەسەری دابنیشێ (وەکو ڕێزلێگرتن)، وتی: دابەزە، موعاذ سەرنجیدا پیاوێك بەسترابۆوە (کەلەبچە کرابوو) لەلای ئەبوو موسا، وتی: ئەوە چییە؟! وتی: ئەوە جوولەکەیەکە مسوڵمان بوو دوایی بۆتەوە بە جوولەکە، موعاذ گوتی دانانیشم هەتاکو نەکوژرێ، ئەوە بڕیاری خواو پێغەمبەرەکەیەتی.

بەڵێ ئەوان ئەم سێ فەرموودەیە بە بەڵگە دەهێننەوە، لەسەر ئەوە کە سزای لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە بریتییە لە کوشتن، یانی: ئینسان دوای ئەوەی دێتە نێو ئیسلامەوە، بۆی نیە لێی هەڵبگەڕێتەوەو هەر کاتێك هەڵگەڕایەوە دووچاری سزای کوشتن دەبێتەوە.

دووەم: بەڵگەکانی ئەوانە کە رایان وایە تەنیا بە لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە مرۆڤ ناکوژرێ:

ئێستاش دێینە سەر باسی بەڵگەکانی ئەوانەی کە پێیان وایە تەنیا بە لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە مرۆڤ ناکوژرێ، واتە: واز لە ئیسلام هێنان پاش بڕوا پێهێنانی تاوانێك نیە، کە سزای کوشتنی لەسەربێ، تاوانە، بەڵام سزاکەی دونیایی نیە کە بریتی بێ لە کوشتن، بەڵکو سزاکەی قیامەتییە، جا دیارە من خۆم ئەم رای

دووەمەم پێ پەسەندەو بەهێزە، وەپاش توێژینەوەو لێکۆڵینەوەو تێوەڕامانی زۆر لە ئایەتەکانی خوای پەروەردگارو لە فەرمایشتەکانی پێغەمبەر (عليه الصلاة والسلام)و لە قسەی زانایان، ئەم بەڵگانەم کەوتوونە بەرچاوو کە پشتگیریی ئەو رایە دەکەن کە دەڵێ: تەنیا بەوە کە ئینسان لە ئیسلام هەڵدەگەڕێتەوە، سزای کوشتن رووی تێناکات، بەڵگەکانیش سێ بەڵگەی سەرەکیین:

بەڵگەی یەکەم: هەبوونی چەندان ئایەت لەوبارەوە، کە خوا (سبحانە وتعالى) بەندەکانی خۆی ئازادو سەرپشك کردوە لەنێوان ئیمانو کوفر، یان سوپاسگوزارییو سپڵەییدا، بەڵێ چەندان ئایەتمان هەن، کە خوا (سبحانە وتعالى) مرۆڤەکانی ئازاد کردوەو سەرپشکی کردوونو ماف هەڵبژاردنی پێداون، کافر دەبن، یاخود مسوڵمان دەبن، هەڵبەتە خوا (سبحانە و تعالى) ڕایگەیاندوە کە ئیمانی پێخۆشەو ڕقی لە کوفرە، سوپاسگوزاریی پێخۆشەو ڕقی لە سپڵەییە، وەکو دەفەرموێ:

﴿... وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ ٱلْكُفْرَ ۖ وَإِن تَشْكُرُوا۟ يَرْضَهُ لَكُمْ ۗ ... ۝٧﴾

الزمر، خوا کوفر بۆ بەندەکانی پەسەند ناکا، (یانی: پێی خۆش نیەو رازی نیە)، بەڵام ئەگەر سوپاسگوزار بن (ئیمان بێنن)، لێتانی پەسەند دەکات، بەڵام ئەوە مەسەلەیەکە، وە

سەرپشککرانی مرۆڤ لەلایەن خواوە بە مەبەستی ئەوە کە تاقی بکاتەوە مەسەلەیەکی دیکەیە، واتە کە دەڵێین: خوا (سبحانه وتعالى) مرۆڤەکانی سەرپشك کردوە، ئیمان بێنن یا نەهێنن، مانای وا نیە کە خوا جیاوازیی نەخستۆتە نێوان ئیمان‌و کوفرەوە! نەخێر، بەڵکو خوا فەرمانی بە ئیمان کردوە، فەرمانی شەرعیی، وە رایگەیاندوە کە ئیمانی خۆش دەوێ‌و ئیماندارانی خۆش دەوێ، وە ڕقی لە کوفرەو ڕقی لە کافرانە، بەڵام بە مەبەستی تاقیکردنەوە، مرۆڤەکانی ئازاد کردوەو سەرپشکی کردوون، لە نێوان ئیمان‌و کوفرداو زۆری لێنەکردوون، ئەو ئیمانە بێنن کە لەلای پەسەندو خۆشەویستە، وە واز لەو کوفرە بێنن کە لەلای بوغزێنراوو ناپەسەندە، با سەرنجی ئەم چەند ئایەتە بدەین:

١- ئایەتی ژمارە (٢٩) سووڕەتی (الكهف) کە پێشتریش هێنامان‌و دەفەرموێ: ﴿ وَقُلِ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكُمۡۖ فَمَن شَآءَ فَلۡيُؤۡمِن وَمَن شَآءَ فَلۡيَكۡفُرۡ ... ﴾، واتە: بڵێ حەق لە پەروەردگارتانەوەیە، جا کێ حەزدەکا با ئیمان بێنێ، وە کێ حەزدەکا با ئیمان نەهێنێ، واتە: با بێبڕوا بێ، یانی: وەنەبێ خوا (سبحانه و تعالى) ئیمان‌و کوفری پێ وەکویەك بن، بەڵام بەندەکانی ئازاد کردوون‌و ناچاریی نەکردوون، کە ئیمان بێنن.

٢- ئایەتی ژمارە (٩٩)ی سوورەتی (یونس) کە ئەویش پێشتر هێنامانو دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي ٱلْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ۚ أَفَأَنتَ تُكْرِهُ ٱلنَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا۟ مُؤْمِنِينَ﴾، واتە: ئەگەر پەروەردگارت ویستبای تێکڕای ئەوانەی لەسەر زەویین ئیمانیان دەهێنا، جا ئایا تۆ زۆریان لێدەکەیو ناچاریان دەکەی تاکو بیانکەیتە بڕوادار؟! واتە خوا ناچاری نەکردوونو زۆری لێنەکردوون، کە بەدیهێنەرو پەروەردگارو ڕۆزیدەرو ژێنەرو مرێنەریانە، ئایا تۆ زۆریان لێ دەکەی؟ کە بەندەیەکی وەك ئەوانی؟ دیارە بۆت نیە.

٣- لە سوورەتی (إنسان) لە ئایەتی (٢و٣)دا، خوا (سبحانە و تعالى) دەفەرموێ: ﴿إِنَّا خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَٰهُ سَمِيعًۢا بَصِيرًا ۝٢ إِنَّا هَدَيْنَٰهُ ٱلسَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾، واتە: ئێمە مرۆڤمان لە نوتفەیەکی ئاوێتە دروست کردوە، تاقی دەکەینەوە، گێڕاومانە بە بیسەرو بینەر، ئێمە ڕێمان پێشان داوە، یان سوپاسگوزار دەبێ، یاخود سپڵە دەبێ، واتە سەرپشکمان کردوە لە هەڵبژاردنی سوپاسگوزارییو سپڵەییدا.

٤- ئایــەتی (٢٥٦)ی ســوورەتی (البقــرة) کە تێیـدا دەفەرموێ:
﴿ لَآ إِكْرَاهَ فِي ٱلدِّينِ ...﴾، واتــە: تــۆپزیی کــردن نیــە لــە ئاییـــندا، واتـــە لـــە وەرگرتنـــی ئاییـنـــدا تـــۆپزیی کـــردن‌و ناچارکردن نیە.

دیارە ئەم ئایەتانە زۆر ڕوون‌و ڕاشکاون لەوبارەوە کە خـوا (سـبحانە وتعالــى) بـە تـەواویی مرۆڤـی ئـازادو سەرپـشك کـردوە، لـەنێوان هەڵبـژاردنی ئیمـان‌و سوپاسـگوزاریی یـان کوفرو سپڵەییدا، وە هیچ مەرج‌و بەند (شرط و قید)ێکیشی نەخـستۆتە سـەر، کـە مەبەسـت تـەنیا پـێش بڕواهێنـان‌و ئیعلانــی مــسوڵمانەتییە، واتــە ئـەو ئازادکردنـەی ئینـسان لەنێوان ئـەوەدا، کـە ئیمـان بێنـێ یـا نـەهێنێ، هـیچ قەیـدو بەنـدێك لەسـەر ئایەتـەکان نیـە، کـە تـەنیا مەبەسـت ئـەو کاتەیە پێش ئەوەی ئیعلانی مسوڵمانەتیی بکا، ئازادە، بـەڵام دوای ئـەوەی ئیعلانــی مــسوڵمانەتیی کـرد ئـەو ئازادییـەی لێبـسەنرێتەوە، بـەڵکو پـێش ئیعلانــی مـسوڵمانەتیی‌و دوای ئیعلانـی مـسوڵمانەتییش، ئایەتـەکان موتڵەقن‌و بـە ڕەهـایی هاتوون‌و هیچ بەندو مەرج (شرط و قید)ێکیان لەسەر نیەو هیچ کەسێ بۆی نیە بڵـێ: مەبەسـت ئەوەیـە کـە هـەتا دێتـە نێـو ئیـسلامەوە ئـازادە، بـەڵام کـە هاتــە نێـو ئیـسلامەوە ئازادییەکەی لێدەسەنرێتەوەو لەمەودوا بەناچاری دەبێ هەر

مسوڵمان بیّ!!

له راستییدا هیچ کام له ئایەتەکان ئەو واتایه ناگەیەنن، ئینجا بێگومان کوژران لەسەر هەڵگەڕانەوه له ئایین، لەگەڵ ئەو ئازادییەو ئەو سەرپشکرانەدا دژدەوەستیّ، واته: کەسێك پاش ئەوەی که مسوڵمان بوو، قەناعەتی گۆڕا، ئەوه به پێی ئایەتەکان سەرپشکه، کافر دەبیّ یاخود لەسەر ئیسلام دەمێنێتەوه، ئینجا ئەگەر تۆ سزای بدەیو بڵێی ئەگەربێتو ئیعلانی ئەو قەناعەتەی خۆت بکەی (له حاڵێکدا که دڵی گۆڕاوەو بڕوای به ئیسلام نەماوه) ئەوه تۆ دووچاری کوشتن دەبیتەوە! مانای وایه پێچەوانەی ئایەتی خوا هاتەدی، که بریتییه له ناچارکردنو زۆرلێکردن (الإكراه والإجبار) له حاڵێکدا، که خوا هەردووکیانی قەدەغەکردوەو فەرموویەتی: ﴿...وَمَآ أَنتَ عَلَيۡهِم بِجَبَّارٖۖ ...﴿٤٥﴾﴾ ق، وه فەرموویەتی: ﴿لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ ...﴾، بەڵام تۆ زۆری لێدەکەیو دەڵێی دەبیّ به ناچاریی هەرچەنده بڕواشت به ئیسلام نەماوەو مسوڵمانیش نەماوی، بەڵام هەر دەبیّ خۆت به مسوڵمان پێشان بدەی، که دیاره لەو حاڵەتەدا ئەو ئینسانه ئەوه هیچ که مسوڵمانو بڕوادار نەماوه، چونکه کوفر هاتۆته نێو دڵو دەروونو قەناعەتییەوه، بەڵام تۆ ناچاری دەکەی، که هەرخۆی به مسوڵمان پێشان بدات، واته: ببێته مونافیق،

واتــە: وەنــەبێ بــەو زۆریــی لێکردنــە تــۆ لــەنێو ئیــسلامدا بیهێڵییــەوە، تــازە لــە بازنــەی ئیمــان چــووەتە دەرێو بۆتــە مسوڵمانێکی ڕووکەشییو ڕواڵەتیی، بۆتــە دەغــەڵو مونـافیق لە ئـەنجامی ئـەو ناچارکردنەی تـۆدا، واتــە جـەبر لێکـردنو ناچـارکردنەکە نایگێڕێتــەوە بــۆ ئیــسلام، بــەڵکو دەیکـا بــە شتێك لە کافر خراپتـر، کە بریتیە لە مونافیق.

ئەوە بەڵگەی یەکەمی ئەوانەی کە پێیانوایە تـەنیا بـە لـە ئیــسلام هەڵگەڕانــەوە ئینــسان ســزای کوشــتنی بەســەردا ناچەســپێ، بۆیــەش هــەموو جـارێ دەڵێیــن: تــەنیا بــە لــە ئیسلام هەڵگەڕانـەوە مـرۆڤ بـە کوشـتن سـزا نـادرێ، چونکە وێڕای هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام، دەبـێ شـتێکی دیکەشـی بێتـە پاڵ، ئەوجار موستەحەقی سزای کوشـتن دەبـێ، وەکـو دوایـی باسی دەکەین.

بەڵگــەی دووەم: ئەوەیە کە لە ئایەتەکانی قورئانـدا تـەنیا باسـی سزای ڕۆژی دوایی کراوە، بۆ تاوانی لە ئیسلام هەڵگەڕانـەوە و باسی سزای دنیایی نەکراوە، با تەماشای ئەم ئایەتانـە بکـەین کــە هــەموویان ئایــەتی مــەدەنیین، هەڵبەتــە لــە ئایەتــە مەککییەکانیشدا باسی هەڵگەڕانـەوە لـە ئیـسلام کـراوە، بـەڵام من تەنیا ئایەتـە مەدەنییـەکانم هێناوەتـەوە، چونکە یـەکێك بۆی هەیە بڵێ: جاخۆ سزای هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام لە قۆناغی

مەدینەدا فەرز کراوە ! لە سوورەتی (البقرة) ئایەتی (٢١٧)دا، خوا (سبحانه وتعالى) دەفەرموێ: ﴿... وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُوْلَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ...﴾، واتە: وە هەرکەسێك لە ئێوە لە ئاینەکەی هەڵگەڕێتەوە وە بە کافریی بمرێ، ئەوە کردەوەکانیان هەڵوەشاونەوە لە دونیاو دوارۆژدا، وە ئەوانە هاوەڵی ئاگرن، وە بە هەمیشەیی لەنێو دۆزەخدا دەمێننەوە، وەك دەبینین: تەنیا باسی سزای قیامەت کراوە.

هەروەها لە سوورەتی (محمد) ئایەتی (٢٥)دا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱرْتَدُّواْ عَلَىٰٓ أَدْبَٰرِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْهُدَى ۙ ٱلشَّيْطَٰنُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴾، واتە: بێگومان ئەوانەی پاشەوپاش هەڵگەڕانەوە دوای ئەوەی هیدایەتیان بۆ ڕۆشن بوو بۆوە، ئەوانە شەیتان ئەو هەڵگەڕانەوەی بۆ جوانکردوون، وە ڕستەی بۆ درێژکردوون و هانی داون.

وە لە ئایەتەکانی (٨٦ و٨٧ و٨٨)ی سوورەتی (آل عمران)دا، خوا (سبحانه وتعالى) لەوبارەوە دەفەرموێ: ﴿كَيْفَ يَهْدِى ٱللَّهُ

قَوْمًا كَفَرُوا۟ بَعْدَ إِيمَـٰنِهِمْ وَشَهِدُوٓا۟ أَنَّ ٱلرَّسُولَ حَقٌّ وَجَآءَهُمُ ٱلْبَيِّنَـٰتُ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٨٦﴾ أُو۟لَـٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ ٱللَّهِ وَٱلْمَلَـٰٓئِكَةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾ خَـٰلِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ ٱلْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٨٨﴾ ﴾، واتـــه: خوا چۆن ڕێنمایی کۆمـەڵێك دەکات، کـە پـاش ئیمـان هێنـان کـــافر بوونەتـــەوە، وە دوای ئـــەوەی کـــە شـــایەتییان داوە پێغەمبەری خوا حەقە،وە دوای ئەوەی کە بەڵگە ڕۆشنەکانیان بـۆ هـاتوون، وە بێگومـان خـوا ڕێنمـایی کۆمـەڵی سـتەمکاران ناکات، ئائەوانە سزایان ئەوەیە کە نەفرینی خواو فریشتەکان‌و تێکـڕای خـەڵکییان لەسـەرە لـە دۆزەخـدا بـە هەمیـشەیی دەمێننەوە،سزایان لەسەر سووك ناکرێ، وە مۆڵەتیش نادرێن.

دیسان تەماشا دەکەین تەنیا باسی سزای دوارۆژ کراوە.

وە لە ئایەتی ژمارە (٩٠)ی سووڕەتی (آل عمران)دا، دیـسان خـــوا دەفـــەرموێ: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بَعْدَ إِيمَـٰنِهِمْ ثُمَّ ٱزْدَادُوا۟ كُفْرًا لَّن تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلضَّآلُّونَ ﴾، واتە: بێگومان ئەوانەی کە پاش ئیمانیـان هەڵگەڕاونەتـەوەو کـافر بـوون، وە دوایـی لـە کـوفردا زیـاتر ڕۆچـوون‌و زیادیـان کـردوە، ئەوانـە پەشـێمان بوونـەوەیان لێقبـووڵ ناکرێـت، وە ئەوانـە گـومڕاو

سەرگەردانن.

وە لە ئایەتی ژمارە (٧٤) سوورەتی (التوبة)دا دەفەرموێ:

﴿ يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ مَا قَالُواْ وَلَقَدْ قَالُواْ كَلِمَةَ ٱلْكُفْرِ وَكَفَرُواْ بَعْدَ إِسْلَٰمِهِمْ وَهَمُّواْ بِمَا لَمْ يَنَالُواْۚ وَمَا نَقَمُوٓاْ إِلَّآ أَنْ أَغْنَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ مِن فَضْلِهِۦۚ فَإِن يَتُوبُواْ يَكُ خَيْرًا لَّهُمْۖ وَإِن يَتَوَلَّوْاْ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِۚ وَمَا لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴾، کە دەربارەی دڵ نەخۆشەکان، کۆمەڵێك کە هەڵگەڕاونەتەوە لە ئیسلام دەدوێ و دەفەرموێ ﴿... يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ مَا قَالُواْ وَلَقَدْ قَالُواْ كَلِمَةَ ٱلْكُفْرِ ... ﴾، واتە: سوێند دەخۆن بە خوا کە ئەو قسەیان نەکردوە، بەڵام بە تەئکید وشەی کوفریان گوتوە ﴿... وَكَفَرُواْ بَعْدَ إِسْلَٰمِهِمْ ... ﴾، وە دوای ئەوەی کە هاتوونە نێو ئیسلامەوە کافربوونەتەوە، (واتە: دوای ئەوەی هاتوونەتە نێو ئیسلام بە ڕواڵەتیی، شتی وایان گوتوە، کە لەسەریان چەسپیوە، کە لە بازنەی ئیسلام چوونەتە دەرێ)، ﴿...وَهَمُّواْ بِمَا لَمْ يَنَالُواْۚ ... ﴾، وە مەبەستێکیشیان هەبوو دەستیان پێی

ئەگەیشت (کە زۆر لە توێژەرەوانی قورئان دەڵێن: بریتیی بوو لە کوشتنی پێغەمبەری خوا (علیه الصلاة والسلام))، ﴿...وَمَا نَقَمُوٓاْ إِلَّآ أَنۡ أَغۡنَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ مِن فَضۡلِهِۦۚ ...﴾، وە هیچ ڕەخنەشیان نەبوو، هیچ عەیبیشیان نەدۆزییەوە، ئەوەنەبێ کە خواو پێغەمبەری خوا بە چاکەی خۆیان بێ نیازیان کردبوون، (واتە: ئەوەبوو کە لە سایەی ئیسلامدا دەوڵەمەند بوو بوون‌و خوا بە بەخششی خۆی ساماندار‌ی کردبوون و پاداشتی چاکەیان بە خراپە دایەوە)، ﴿ ...فَإِن يَتُوبُواْ يَكُ خَيۡرٗا لَّهُمۡۖ ...﴾، ئەگەر بگەڕێنەوەو پەشێمان ببنەوە واز لەو کوفرە بێنن، ئەوە بۆ ئەوان باشترە، ﴿ ...وَإِن يَتَوَلَّوۡاْ يُعَذِّبۡهُمُ ٱللَّهُ عَذَابًا أَلِيمٗا فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۚ ..﴾، وە ئەگەر پشت هەڵکەن خوا ئازارێکی بەئێشیان دەدا لە دونیا لە دوارۆژدا ﴿ ... وَمَا لَهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ مِن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٖ ...﴾، وە لەسەر زەوی هیچ پشتیوان‌و هیچ یارمەتیدەرێکیان نییە، دیارە لێرەدا باسی سزای بە ئێشی دونیای کردوە، بەڵام سزا بەئێشە دونیاییەکە، وەکو توێژەرەوانی قورئان دەڵێن، شتێکی دیار کراو نیە تاکو سزایەکی دونیایی بێ، بەڵکو ئەوەبووە کە هەمیشە لە حاڵەتی دڵەڕاوکەدا بوون، نهێنییەکانیان کەشف دەبن، بۆیە خوای پەروەدگار پێغەمبەری خۆی (علیه الصلاة

والسلام) ئاگادار كردۆته‌وه كه ئه‌وان هه‌میشه له ئازارو ئێشێكی ده‌روونییدا ژیاون.

ئینجا ئێمه ته‌نیا ئایه‌ته مه‌ده‌نییه‌كانمان هێنا، ئه‌گه‌رنا له ئایه‌ته مه‌كییه‌كانیشدا هه‌روایه، وه‌كو له ئایه‌تی ژماره (١٠٦)ی سووره‌تی (النحل)دا و ئایه‌تی (١١)ی سووره‌تی (الحج)دا و ئایه‌تی (٦٥)ی سووره‌تی (الزمر)دا، دیسان باسی هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه له ئیسلام كراوه، به‌بێ ئه‌وه‌ی كه باسی سزای دونیایی بكرێ، به‌ڵام وه‌ك پێشتریش گوتمان ئێمه بۆیه ته‌نیا ئایه‌ته مه‌ده‌نییه‌كانمان هێنان، چونكه یه‌كێ بۆی هه‌یه بڵێ: سزا شه‌رعییه‌كان هه‌موویان له قۆناغی مه‌دینه‌دا فه‌رز كراون.

ئینجا لێره‌دا ده‌پرسین: باشه بۆچی سزای دونیایی له ئایین هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه له قورئاندا باس نه‌كراوه؟ كه به حساب ده‌بێ بریتی بێ له كوشتن، كه قورسترین سزایه‌و هیچ سزایه‌ك به قه‌ده‌ر كوشتن قورس نیه، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا ئه‌و هه‌موو ئایه‌تانه باسی له ئایین هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه ده‌كه‌ن، به‌ڵام بێجگه له سزای قیامه‌تی، باسی سزای دونیایی نه‌كراوه‌؟! بێگومان ئه‌وه جێی پرسیاره، له حاڵێكدا كه ئێمه ده‌بینین سزای تۆمه‌تی داوێن پیسی (قذف) باسكراوه، واته: كه‌سێك تۆمه‌تی داوێن پیسی بۆ پیاوێ یان ئافره‌تێ بكات، بێئه‌وه‌ی بتوانێ چوار شاهیدان بێنێ، ده‌بێ (٨٠) قامچی لێبدرێ، وه‌ك ده‌فه‌رموێ:

﴿ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً ...﴿٤﴾ ﴾ النور، واتە: ئەوانەی کە ئافرەتانی داوێن پاك تۆمەتبار دەکەن بە داوێن پیسی، پاشان چوار شایەد ناهێنن (٨٠) قەمچییان لێ بدەن، لە یەك ئایەتدا باسی سزای تۆمەتی داوێن پیسیی کراوە، کە (٨٠) قەمچییە، وە لە یەك ئایەتیشدا باسی سزای دزیی کردن کراوە، کە دەست بڕانە: ﴿ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا ...﴿٣٨﴾ ﴾ المائدة، واتە: وە پیاوی دزو ئافرەتی دز دەستیان ببڕن.

تەماشا دەکەین ئەم دوو سزایە کە دوو سزای سووکن، بێگومان (٨٠) قەمچی لێدران، لەگەڵ دەست بڕران، لەچاو کوشتن، دوو سزای سووکن‌و تەنیا یەکی لە یەك ئایەتیشدا باسکراون، بەلام لە چەندان ئایەتدا باسی لە ئایین هەڵگەڕانەوە کراوە، بێئەوەی کە ئاماژە بە سزای دونیایی بکرێ! کەواتە: لە ئەسڵدا لە ئایین هەڵگەڕانەوە سزایەکی دونیایی لەسەر نیە، کە بریتی بێ لە کوشتن، لە هەموو حاڵاندا، بۆیەش دەڵێم لە هەموو حاڵاندا، چونکە وەکو دوایی باسی دەکەین، تەنیا لە یەك حاڵەتدا سزای کوشتن ڕوو لە کەسێك دەکات کە لە ئیسلام هەڵدەگەڕێتەوە، ئەویش ئەوەیە کە ئەو کەسە وێڕای لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە، بچێتە ریزی

دوژمنانیشەوەو دوژمنایەتی ئەهلی ئیسلام بکا، لەو کاتەدا خوێنی خۆی حەلاڵ دەکات، بەڵام نەك لەبەر هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام، بەڵکو لەبەر دژایەتییکردنی بۆ ئیسلام، واتە نەك لەبەر دەرچوونی لە ئیسلام، بەڵکو لەبەر دەرچوونی لە دژی ئیسلام، بە عەرەبی دەگوترێ: (لیس لخروجه من الإسلام، بل لخروجه على الإسلام).

بەڵگەی سێیەم: هەڵوەشاندنەوەی بەڵگەکانیان: ئەمجار با بێینە سەر هەڵسەنگاندنی ئەو بەڵگانەی کە ئەوانەی پێیان وایە سزای لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە لە هەموو حاڵاندا بریتیە لە کوشتن، بۆ ئیسپاتی ڕایەکەیان دەیانهێننەوە.

دیارە وەك پێشتر باسمان کرد ئەوانە هیچ بەڵگەیەکی قورئانییان بەدەستەوە نیەو تەنیا بە دەقەکانی سوننەت بەڵگە دێننەوەو ئەو دەقانەی سوننەتیش کە لەوبارەوە پشتیان پێ دەبەستن، سەرجەم سێ دەقن کە لە برگەی یەکەمدا خستمانە ڕوو.

جا هەرچەندە ئێمە پاش تۆزێکی دیکە پێنج بەڵگە لەسەر ئەوە دێنینەوە کە ناگونجێ ئەو دەقانەی سوننەتو هاوێنەکانیان بکرێنە بەڵگەی ئیسپاتی ئەوە کە بابای هەڵگەڕاوە سزایەکەی بریتیە لە کوشتن لە هەموو حاڵاندا، بەڵام سەرەتا بە گشتی لەبارەی ئەو دەقانەی سوننەتەوە

دەڵێین: دەقەكانی سوننەت بە گشتی لە ڕووی (سند)ەوە دوو جۆرن:

موتەواتیـــر[(١)] (متــواتر)و ئاحـــاد (أحـــاد)، موتـــەواتیریش ئەوەیـــە كـــە ژمارەیـــەكی زۆر لـــە پێغەمبـــەری خواوەیـــان گێڕابێتەوە تا كۆتایی[(٢)].

ئاحـــادیش[(٣)] ئەوەیـــە یـــەكێك یـــان ژمارەیـــەكی كـــەم لـــە پێغەمبـــەری خوایـــان گێڕابێتـــەوە كـــە هێنـــدە نـــەبن هەواڵدانەكەیان بگەیەنێتە دڵنیایی[(٤)].

هەڵبەتە تێكڕای زانایانیش لەسەر ئەوە كۆكن، كە هـەواڵی تـەواتور دڵنیـایی (یقیـن) دەبەخـشێ، بـەلام هـەواڵی ئاحـاد، تەنیا گومانی زاڵ (الظن الراجح) دەگەیەنێ.

---

١) السنة المتواترة: هي التي رواها جمع كثير تحيل العادة تواطئـوهم علـى الكـذب، او وقوعه منهم من غير قصد التواطوء عـن جمـع مثلهم حتـى يـصل المنقـول الـى النبـي عليـه الـصلاة والـسلام، ويكـون مـستند عملهم بـالأمر المنقـول عـن النبـي ﷺ المـشاهد او الـسماع. (الـوجيز فـي أصـــول الفقـه، د. عبـدالكريم زيدان، ص١٦٨).

٢) تيسيـر علم اصول الفقه، ص١٣٧، عبدالله بن يوسف الجديع.

٣) الآحـاد: هـي مـا رواهـا عـن النبـي ﷺ عـدد لم يبلـغ حـد التـواتر. هـەمان سەرچاوە، ص١٧١.

٤) هەمان سەرچاوەی پێشوو، ص١٤٠.

هەربۆیــەش زانایــان لــەبارەی ئــەو دەقانــەی ســوننەتەوە کــە ئاحادن، ڕاجیاییــان هەیــە لــەو بــارەوە، کــە ئایا چۆن چۆنی بــۆ بەلگەهێنانەوە لەسەر ئیسپاتی حوکمە شــەرعییەکان مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرێ، بۆ وێنــە: مالیکییــەکان بــۆ وەرگرتنــی ســوننەتی ئاحــاد، مــەرجیان ئەوەیــە کــە پێــچەوانەی کــردەوەی خــەڵکی مەدینــە (عمــل أهــل المدينــة) نــەبێ، وە حەنەفییــەکان دوو مەرجیان هەن بۆ کارپێکردنی سوننەتی ئاحاد، یەکەم: نابێ ئەو مەسەلەیە لەوانەبێ کە خەڵکی بە گشتی پێیانــەوە گرفتــارن (أن لا تكون فــي أمــر تعــم بــه البلوى) واتــە: ئەگــەر لــەو جــۆرە بــێ، عەقڵو مەنتیق وادەخوازێ کە بە تەواتور پێمان بگات، مــادام وا پێماننەگەیــشتبێ، جێــی گومانـــە. دووەم: نــابێ ئــەوەی کــە گێڕاویەتەوە لە پێغەمبەرەوە، کاری پێنەکردبێ[١].

ئینجا ئاشکراشــە، کــە هــەرکام لــەو ســێ دەقــەی ســوننەت لــە جــۆری ئاحــادنو دوایــیش ڕوونــی دەکەینــەوە کــە ئایــا ئــەو مەرجانەیان تێدا هاتوونەتە دی، یان نا؟

ئەوە لە لایەکەوە لە لایەکی دیکەشەوە دەڵێیــن:

بنــچینەیەکی (أصــول الفقــه)ە کـــە هـــەرکات لـــە بـــارەی مەسەلەیەکەوە دوو دەق (نص) مان هەبوون، کــە یــەکیان گشتی

---

١) بڕوانە سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٤ـ ١٤٦.

(عام)ەو یەكیان تایبەت (خاص)ە، یان یەكیان رەها (مطلق)ەو یەكیان بەنددار (مقید)ە، یان یەكیان كورت (مجمل)ەو یەكیان درێژ (مفصّل)ە، ئەوە پێویستە دەقە گشتی یان رەها یان كورتەكە لەبەر رۆشنایی دەقە تایبەتو بەنددارو درێژەكەدا حاڵی بین، وەك گوتوویانە:

"یحمل العام على الخاص، والمطلق على المقید، والمجمل على المفصل)[1].

ئینجا بینا لەسەر ئەوەی، كە ڕابرد دەڵێین:

لەبەرئەوەی فەرموودەی: ((مَنْ بدّل دینه فاقتلوه)) دەقێكی گشتییە (عام)ەو دەقی ((لا یحِلُ دم امرئ مسلم إلا بإحدى ثلاث: .... والتارك لدینه المفارق للجماعة)) دەقێكی تایبەتی (خاص)ە، چونكە لە دەقی ((من بدل دینه...))دا، هەر كەسێك ئاینی خۆی بگۆڕێ حوكمی كوژرانی بەسەردا دراوە، بەڵام دەقی ((التارك لدینه المفارق للجماعة)) حوكمی كوژرانی تایبەت كردوە بە كەسێكەوە كە ئایینەكەی خۆی دەگۆڕێو دەشچێتە ڕیزی دوژمنانیشەوەو لە كۆمەڵی مسوڵمانان جیا دەبێتەوە.

وە دەشتوانین بڵێین:

لە دەقی یەكەمدا ((من بدل دینه.....))دا خودی ئایین گۆڕین

---

١) بڕوانە: الوجیز في أصول الفقه، ص٢٨٦و٣١٠ و٣٥٢.

بـه رەهـایی کراوەتـه پاسـاو (مبـرِر)ی کـوژران، بـەلام لـه دەقـی دووەم: ((التارك لدينه ...))دا بەند (قید)ێك خراوەته سەر ئـەو ئاییــن گۆڕینــه ڕەهایــه، کـه بریتیــه لـه ئاییــن گۆڕینێـك کـه ئینتیمـاو سەنگەرگۆڕینیـشی بـه دوادا دێـتو ئـەو هەلگەڕاوەیـه وێــڕای واز لــه ئیــسلام هێنــان بــه یــەکجاری واز لــه ڕیــزی مسوڵمانانیش دێنیَو، دەچێته ڕیزی دوژمنانیشەوەو سەنگەر لـه مسوڵمانان دەگریَ!

کەواته:

به حوکمی بنچینەی: (يحمل العام على الخاص)و بنـچینەی (یحمـل المطلـق علـى المقيـد) ناچـارین بڵێیــن: مەبەسـت لـەو هەلگەڕاوەیـەی کـه خـوێنی حـەلاڵ دەبـێ، هـەموو هەلگـەڕاوە (مُرتـد)ێـك نیـه بـه گشتی، وە هـەموو جۆرە هەلگەڕانەوەیـەك خوێنی خاوەنەکەی حەلاڵ نابیَو، سزای کوشتنی لـه بەرانبـەردا نــابێ بــەرەهایی، بــەلکو ئــەو هەلگەڕاوەیــەی ســزای کوشــتن دەیگرێتــــەوە، هەلگەڕاوەیــــەکی تایبــــەت (خــــاص)ەو، ئــــەو هەلگەڕانەوەیـەی سـزاکەی کوشـتنه، هەلگەڕانەوەیـەکی بەنـددار (مقيد)ە، کە بریتین له:

کەسێك که له ئیسلام هەڵدەگەڕێتەوەو پاشان دەچێته ڕیـزی دوژمنانــەوەو ســەنگەر لــه ئیـسلامو موســڵمانان دەگــریَ، وە

هەڵگەڕانەوەیەك كە هاوڕێیە لەگەڵ بەرەنگاربوونەوەی ئیسلامو مسوڵمانانو بە هێز دژایەتیی كردنیان.

وە لە ڕاستییدا سزایەكە لەسەر خودی لە ئایین هەڵگەڕانەوەكە نیە، كە ئەوە مافێكە خوای كاربەجێ بە هەموو مرۆڤێكی داوە، وەك لە چەندان ئایەتی قورئاندا بە ڕاشكاویی ڕاگەیەنراوە، بەڵكو لەسەر ڕووبەڕووبوونەوەو دژایەتییكردنەكەیە.

ئینجا ئەگەر یەكێك بپرسێ:

ئایا بەڵگە لەسەر ئەوە چییە كە هەر كەسێك دژی ئیسلامو مسوڵمانان جەنگیو سەنگەری لێگرتن سزایەكە كوشتنە؟

لە وەڵامدا دەڵێین: بەڵگەمان دەیان ئایەتی قورئانی بەپێزو دەقی سوننەتی پێغەمبەری بەڕێزە ﷺ، بۆ نموونە: ﴿... فَإِن قَٰتَلُوكُمْ فَٱقْتُلُوهُمْ ۗ كَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٩١﴾﴾ البقرة، واتە: جا هەركات لەگەڵتان جەنگینو بەشەڕهاتن، ئەوە بیانكوژن، سزای كافران ئاوایە، (واتە: كافرانێك كە ڕووبەڕووی مسوڵمانان دەبنەوە).

كەواتە:

فەرموودەی: ((من بدل دینه فاقتلوه)) دەقێكی كورت (مجمل)ە، چونكە وێڕای مسوڵمانان نامسوڵمانانیش دەگرێتەوە، كە بێگومان ئەوان مەبەست نین، چونكە: ئەگەر بابایەكی

جوولەکـە، یـان نەصـڕانیی یـان بـووذایـی، یـان مەجووسـیی، ئایینەکەی بە ئیسلام بگۆڕێ ئەوە ئیسلام پێشوازیی لێدەکات، وە ئەگەر لە کوفرێکیشەوە بۆ کوفرێکی دیکە بگوازێتـەوە، ئـەوە بـۆ ئیسلام هیچ فەرق ناکات!

هەروەها ئەم دەقە هەر مسوڵمانێکیش دەگرێتەوە کە بە هەر شێوەیەك بووە لە ئیسلام پاشگەزبووەتەوە، کـە ئەمـەش راست نییـە، چـونکە خـوا (سـبحانه وتعـالی) لـە چـەندان ئایەتـدا رایگەیاندوە کە مرۆڤەکانی لە نێوان کوفرو ئیمانـدا سەرپشك‌و ئـازاد کـردوە، کەواتـە: مەبەسـت لـەو کەسـەی کـە ئایینەکـەی دەگـۆڕێ‌و بـە کـوژران سـزا دەدرێ، ئـەو مـسوڵمانەیە کـە وێـڕای هەڵگەڕانـەوە لـە ئیـسلام -کـە ئـەوە مافـی خۆیـەتی- لـە ریـزی مسوڵمانانیش جیا دەبێتـەوەو دەچێتە بـەرە (جَبهـة)ی کـافرانی دژایەتییکەرەوەو سەرەنجام فەرموودەی: ((التـارك لدينـه المفـارق للجماعـة)) دەبێتـە ڕوونکـەرەوەی (مُبَيِّـن) فـەرموودەی پێـشووو درێژە (مفصل)ەکەی.

ئێستاش ئێمە پێنج (٥) بەڵگە دێنینەوە لەسەر ئەوە، کە ئەو فەرمایشتانەی پێغەمبەر ﷺ کە بە بەڵگە دەهێنرێنەوە، (دیارە لەوبارەوە هیچ ئایەتێك نیەو پێشتـر باسـمان کـرد، کـە سـزادانی هەڵگەڕاندوە لە ئاییـن لەبەر خودی هەڵگەڕانەوەکە لە قورئانـدا باس نەکراوەو بەس لە فەرمایشتەکانی پێغەمبەردا ﷺ هاتوە)،

ناگونجێ مەبەست پێیان سزادانی دونیایی بێ، لە هەموو حاڵەتێکدا:

بەڵگەی یەکەم: لە ڕێیەکی راست و درووستەوە نەزانراوە، کە پێغەمبەری خوا ﷺ کەسانێکی کوشتبێ لە ڕۆژگاری خۆیدا، کە پاش مسوڵمان بوون، لە ئیسلام هەڵگەڕاونەتەوە، وەکو لەم ئایەتانەوە بە ڕوونیی دیارە، کە لە سەردەمی خۆیدا کەسانێك هەبوون کە لە ئیسلام هەڵگەڕاونەتەوەو لە بازنەی ئیسلام چوونەدەر، بەڵام هیچ کەسی لەسەر ئەوە سزا نەداوە، وەکو ئەم ئایەتانە بە ڕوون و ڕاشکاویی ئەوە دەگەیەنن:

١- لە سوورەتی (التوبة) ئایەتی (٦٥، ٦٦)دا، خوا (سبحانه و تعالى) دەفەرموێ: ﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ ۚ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ... ﴿٦٦﴾ ﴾ التوبـــــة.

دەربارەی موونافیق و دڵ نەخۆشەکان دەدوێ و دەفەرموێ: ئەگەر پرسیاریان لێبکەی بە تەئکید لەسەرکردنەوە دەڵێن: ئێمە لەو قسانەماندا (واتە: ئەو قسانەی کە کوفریان تێدابووە) هەروا ڕێگەمان دەبڕی و دەمانویست دووریی ڕێ کەم بکەینەوە وە گاڵتەمان دەکرد، (خوا دەفەرموێ)

بفەرموو: ئایا بە خواو ئایەتەکانی‌و پێغەمبەری خوا گاڵتەتان دەکرد؟ (لَا تَعْتَذِرُوا۟) عوزرو بیانوو مەهێننەوە (قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ) لە دوای ئەوەی کە ئیمانتان هێنابوو کافر بوونەتەوە، هەندێك لە زانایان دەڵێن لێرەدا مەبەست لە ئیمان، مسوڵمان بوونی ڕووکەشییە، واتە دوای ئەوەی بە رواڵەت هاتبوونە نێو ئیسلامەوە، ئەوەشتان هەڵوەشاندۆتەوە، یاخود دوای ئەوەی کە ئیمانتان هێنا بوو بەڕاستیی، بەو قسانەتان‌و بەو گاڵتە کردنەتان بە خواو ئایەتەکانی خواو پێغەمبەری خوا ﷺ، ئیمانەکەتان هەڵوەشاندۆتەوە، وەك دەبینین لە حاڵێکدا کە ئیسلام‌و ئیمانیشیان هەڵوەشاوەتەوە، بەڵام نابینین نە خوا (سبحانه و تعالی) باسی هیچ سزایەکی کردبێ، وە نە پێغەمبەریش ﷺ سزای دابن، کە دیارە ئەوانە کەسانێکی ناسراویش بوون، چونکە دەفەرموێ: ﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ ﴾ئاشکراشە کە پرسیارو وەڵام لەگەڵ کەسانێکی دیارو ناسراودا نابێ ناکرێ، لێرەشدا خوای کاربەجێ بەراشکاویی کافربوون‌و کوفرکردنی کۆمەڵێکی دیاریکراو ڕادەگەیەنێ بێئەوەی هیچ باس‌و خواسی سزا (عقوبة) لە ئارادا هەبێ، وە لە هۆی هاتنەخوارەوەشدا

دیسان دیارە کە کەسانێکی دیاری کراوبوون و دوایی هاتوون بۆ لای پێغەمبەر ﷺ و سوێندیان بۆ خواردوە کە مەبەستیان ڕێگابڕین و گاڵتەکردن و کات بەسەربردن بووە، نەك بە جیددیی مەبەستیان ئیعلانی کوفر بووبێ.

٢- ئایەتێکی دیکە، ئایەتی ژمارە (٧٤)ی هەر سوورەتی (التوبة)یە کە دەفەرموێ: ﴿ يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ مَا قَالُوا۟ وَلَقَدْ قَالُوا۟ كَلِمَةَ ٱلْكُفْرِ وَكَفَرُوا۟ بَعْدَ إِسْلَـٰمِهِمْ وَهَمُّوا۟ بِمَا لَمْ يَنَالُوا۟ ...(٧٤) ﴾ التوبة، واتە: سوێندت بۆ بە خوا دەخۆن کە نەیانگوتوە (وَلَقَدْ قَالُوا۟ كَلِمَةَ ٱلْكُفْرِ)، بەڵام بە تەئکید وشەی کوفریان گوتوە (وَكَفَرُوا۟ بَعْدَ إِسْلَـٰمِهِمْ) وە دوای ئیسلامەتییەکەیان کوفریان کردوە (وَهَمُّوا۟ بِمَا لَمْ يَنَالُوا۟) وە ویستیشیان شتێ بکەن کە دەستیان پێی نەگەیشت، کە پێشتر ئاماژەمان پێدا مەبەستیان ئەوەبوو، کە پیلانێك لە دژی پێغەمبەر ﷺ بگێڕن و بیکوژن، لە ڕێی جەنگی تەبووك لە پێچێك لە دەروویەك هەڵیدێرن، کەواتە: لێرەشدا خوا بە ڕوون و ڕاشکاویی دەفەرموێ: لە دوای ئیسلام کوفریان کردوە، بەڵام هیچ سزاش دیار نیە بەسەریاندا چەسپێنرابێ.

٣- هەروەها له سـوورەتی (التـوبة) ئایـەتی (٨٠)دا دەفـەرموێ: ﴿ٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ أَوۡ لَا تَسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ إِن تَسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ سَبۡعِينَ مَرَّةً فَلَن يَغۡفِرَ ٱللَّهُ لَهُمۡۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَفَرُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ٨٠﴾ التوبـة، دەفـەرموێ: تـۆ داوای لێبوردنیان بۆ بکەی یان داوای لێبوردنیان بۆ نەکەی، ئەگەر حـەفتا (٧٠) جـار داوای لێبوردنیـان بـۆ لـه خـوا بکـەی، خـوا لێیان خۆش نابێ، ئەویش لەبەر ئەوە کە کوفریان بـە خـواو بـە پێغەمبەرەکـەی کـردوە، وە خـوا رێنمـایی کەسـانی لـەرێ دەرچوو ناکات.

ئەوە بەڵگەی یەکەم لەسەر ئەوە کە ناگونجێ مەبەست لـە فەرمایـشتەکانی پێغەمبـەر ﷺ کـە دەفـەرموێ: ((مَـن بَـدَّل دینَـهُ فـاقتلوه)) وە کـە دەفـەرموێ: ((التـارك لدینـه، المفـارق الجماعـة)) مەبەسـت ئـەوەبێ، کـە هەرکەسـێك لـه ئیـسلام هەلگەڕایــەوە بکــوژرێ، چــونکە نابینیــن پێغەمبــەر ﷺ ئەوانــە، کــە لــە ئیــسلامیش هەلگەڕاونەتــەوە نابینیــن کوشتبنی، کەواتە: نابێ قـسەی پێغەمبـەر ﷺو فەرمایـشتی پێغەمبەر ﷺ پێـچەوانەی ڕەفتـاری پێغەمبـەر ﷺ بـێ، وە لـە ژیـانی کردەیـی پێغەمبـەر ﷺدا نـابینی هـیچ کەسـێکی لەسەر ئەوە کـە کـوفری کـردوەو لـە ئیسلام هەلگەڕاوەتـەوە

سـزا دابـێ، کەواتـە: نابـێ فەرمایـشتەکەشى پێـچەوانەى کردەوەکـەى بـێ، بۆیـە فەرمایـشتەکە دەبـێ مەبەسـتێکى دیکەى هەبێ، کە لەگەڵ کردەوەکەى دا تێکنەگیـرێ[1].

بەڵگەى دووەم: سـزا شـەرعییە دیارییکراوەکـان (الـحدود) وەك: ﴿تۆڵە (قـصاص)، سـزاى زینـا، سـزاى ڕێگریـى، سـزاى دزیـى، سزاى بوختانى زینا (القذف)﴾ سەرجەم هاوەڵان و زانایانیش لەسـەریان کـۆك و یەکـدەنگ، هـەموو زانایـان لەسـەر ئـەو سـزایانە یەکـدەگن، کـە سـزاى کوشـتنى ئەنقەسـت، کوشتنەوەیەو، سزاى داوێن پیسیى، سەد قەمچییەو، سـزاى دزیى، دەستبڕینەو، سزاى ڕێگریى، ئەو چوار جۆرە سزایەیە، کە لە ئایەتى (٣٣)ى سوورەتى (المائدة)دا باسکراون، وە سزاى بوختـانى داوێنپیـسیى، هەشـتا قەمـچییە، ئـەوە زانایـان لەسەرى یەکدەنگن، چونکە بە دەقى قورئانى دەلالـەت ڕوون (قطعیـة الدلالـة) باسـکراون، بـەڵام سـزاى لـە ئیـسلام هەڵگەڕانەوە، هاوەڵانیش و زانایانى دواى ئەوانیش لەبارەیـەوە ڕاجیاییان هەیە، بەڵێ، زانایـان لەسـەر ئـەو سزایانەى دیکـە

---

1) ئەگـەر بـشگوترێ: ئـەو ئایەتـە لـەبارەى مونافیقەکانـەوە دەدوێـن و حـوکمى ئەوانیش جیایە لە هى هەڵگەڕاوەکان ! دەڵێین: مونافیقێـك کـە خـوا عزوجل لەبارەیانەوە دەفەرموێ: کوفرى ئاشکرایان کردوەو پاش ئیمـان و ئیـسلام کافر بوونەتەوە، دیارە کە هەڵگەڕاوە (مرتـد)ن و پێناسەى (مرتد) دەیانگرێتەوە.

یەکدەنگن، بەڵام لەسەر ئەوە، کە کەسێك لە ئیسلام هەڵدەگەڕێتەوە، ئایا دەبێ سزاکەی چی بێ‌و چۆن بێ؟ زانایان بە هاوەڵان‌و غەیری هاوەڵانیشەوە ڕاجیاییان هەیە.

ئەمەش چەند بەڵگەیەك لەوبارەوە کە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ خوا لێیان رازی بێ‌و زانایانیش راجیاییان هەیە دەربارەی سزای لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە، کە دیارە ئەگەر فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ﷺ روون‌و راشکاوبان لەوبارەوە، وەکو هەندێك ئیددیعا دەکەن، نەدەگونجا هاوەڵان وە زانایان ڕاجیاییان هەبێت:

١/ یەکێ لەو بەڵگانە ئەوەیە کە عومەری کوڕی خەتتاب - خوا لێی رازی بێ-، رای وانەبووە کە هەڵگەڕاوە بکوژرێت، بەڵکو ڕای وابووە کە حەپس بکرێت، وەکو لەم دەقەوە دیارە:

روى عبدالرزاق والبيهقي وابن حزم: ((أن أنسًا عاد من "تُستَر" فقَدِمَ على عمر، فسأله: ما فعل الستة الرهط من بكر بن وائل، الذين ارتدوا عن الإسلام، فلحقوا بالمشركين؟ قال: يا أمير المؤمنين، قوم ارتدوا عن الإسلام، ولحقوا بالمشركين، قتلوا بالمعركة، فاسترجع عمر (أي قال: إنا لله وإنا إليه راجعون) قال أنس: وهل كان سبيلهم إلا القتل؟ قال:

نعم، كنت أعرض عليهم الإسلام، فإن أبوا أودعتهم السجن)). {رواه عبدالرزاق في المصنف: ١٠/١٦٥، ١٦٦، الأثر (١٨٦٩٦)، والبيهقي في السنن: ٨/٢٠٧، وسعيد بن منصور ص٣ رقم (٢٥٧٣)، وابن حزم في المحلى: ١١/٢٢١}.

واته: هه‌ركام له عه‌بدوڕه‌زاق و ئیبن حه‌زم و به‌یهه‌قیی ده‌گێڕنه‌وه كه ئه‌نه‌سی كوڕی مالیك له (توستور) ده‌گه‌ڕێته‌وه، ده‌چێ بۆ لای عومه‌ر، خوا له هه‌ردووكیان رازی بێ، عومه‌ر پرسیاری لێ ده‌كات: ئه‌و شه‌ش كه‌سه له هۆزی (به‌كری كوڕی وائیل) كه له ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕابوونه‌وه‌و په‌یوه‌ست بووبوون به هاوبه‌شدانه‌رو كافره‌كانه‌وه سه‌ره‌نجامیان چی لێهات؟ گوتی: ئه‌ی گه‌وره‌ی بڕواداران! كۆمه‌ڵێك بوون له ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕابوونه‌وه‌و چووبوونه گه‌ڵ هاوبه‌شدانه‌ره‌كان، له جه‌نگدا كوژران (واته: دوای ئه‌وه‌ی كه به دیل گیران كوژران)، عومه‌ر گوتی: (إنا لله وإنا إليه راجعون) (واته: پێی ناخۆش بوو)، ئه‌نه‌س گوتی: ئایا جگه له كوشتن هیچ رێیه‌كی دیكه‌یان هه‌بوو گوتی: به‌ڵێ ئه‌گه‌ر گه‌یانباتانه لای من ئیسلامم له‌سه‌ر ڕاده‌نواندن (واته: ئیسلامم بۆ پێشنیار ده‌كردن كه بگه‌ڕێنه‌وه بۆ ئیسلام)، جا ئه‌گه‌ر مسوڵمان بووبانه‌وه باشه، به‌ڵام ئه‌گه‌ر مسوڵمان نه‌بووبانه‌وه سجنم ده‌كردن. كه‌واته عومه‌ر-خوا لێی رازی بێ-، ڕای وانه‌بووه كه

كه‌سێك له‌ ئیسلام هه‌ڵده‌گه‌ڕێته‌وه‌و ده‌چێته‌ نێو كافره‌كانیش، مادام دوایی كه‌ به‌ دیل ده‌گیرێ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ كه‌ له‌ ئیسلام هه‌لگه‌ڕاوه‌ته‌وه‌، له‌سه‌ر ئه‌وه‌نده‌ بكوژرێ.

دیاره‌ هه‌ندێك له‌ زانایان ئه‌و هه‌ڵوێسته‌ی عومه‌ریان خوا لێی رازی بێ به‌وه‌ پاساو داوه‌ته‌وه‌، كه‌ عومه‌ر له‌به‌ر بارودۆخی جه‌نگ گوتوویه‌تی با نه‌كوژرێن، یان له‌به‌ر ئه‌وه‌ی كه‌ سزادانی هه‌لگه‌ڕاوه‌ سزایه‌كی دیاری كراوی شه‌رعیی نیه‌و له‌نێو بازنه‌ی سیاسه‌تی شه‌رعیی‌و سنووری ده‌سه‌ڵاتی حوكمڕان‌و سه‌رۆكی ده‌وڵه‌تدایه‌، وه‌كو دكتۆر (یوسف القرضاوي) له‌ كتێبی: (نحن والغرب أسئلة شائكة وأجوبة حاسمة) لاپه‌ڕه‌ (٦١ـ ٦٢)دا هێناویه‌تی، به‌ڵام له‌ راستییدا پاساوی یه‌كه‌م بێهێزه‌و له‌به‌رئه‌وه‌ نه‌بووه‌، چونكه‌ پاش به‌دیل گیرانیان هیچ مه‌ترسییان نه‌ماوه‌ كه‌ به‌ملاولادا بچن، وه‌ پاساوی دووه‌میشیان كه‌ ده‌ڵێ: له‌به‌رئه‌وه‌ كه‌ سزای له‌ ئیسلام هه‌لگه‌ڕانه‌وه‌ سزایه‌كی دیاریكراو نیه‌، ئه‌وه‌ هه‌ر قسه‌ی ئێمه‌یه‌و ئێمه‌ش ده‌ڵێین: له‌ ئیسلام هه‌لگه‌ڕانه‌وه‌ سزایه‌كی دیاریكراوی نیه‌، واته‌: سزایه‌كی شه‌رعیی دیاریكراو، كه‌ له‌ هه‌موو حاڵاندا جێبه‌جێ بكرێ.

٢/ دووه‌مین به‌ڵگه‌: له‌سه‌ر ئه‌وه‌ كه‌ هاوه‌ڵانی به‌ڕێزو زانایان ده‌رباره‌ی سزای له‌ ئیسلام هه‌لگه‌ڕانه‌وه‌ راجیاییان هه‌یه‌، ئه‌و

فەرمودەیەیە کە پێشتر هێنامان کە ئەبوومووسای ئەشعەریی خوا لێی ڕازی بێ پێغەمبەر ﷺ دەینێرێ بۆ یەمەن و دوایی موعازی کوڕی جەبەلیشی بەدوادا دەنێرێ و دوای ئەوەی کە موعاز دەچێ بۆ لای و ئەویش فەرمووی لێدەکا دابنیشێ، دەبینێ کابرایەك کەلەبچە کراوە، دەڵێ: ئەوە چییە؟! دەڵێ ئەوە جوولەکەیەکە مسوڵمان بووەو دوایی بووەتەوە جوولەکە، موعاز دەڵێ: داناناپشم هەتاکو نەکوژرێ، ئەوە بڕیاری خواو پێغەمبەری خوایە ﷺ. ئەو فەرموودەیە ئەبوو داوود بەمجۆرەی هێناوە، دەڵێ: (فأتي أبو موسى برجل قد ارتد عن الإسلام فدعاه عشرين ليلة، أو قريباً منها، فجاء معاذ، فدعاه، فأبى فضرب عنقه).

واتە: پیاوێکیان هێنا لە لای ئەبووموسا کە لە ئیسلام هەڵگەڕابۆوە، ئەبووموسا بیست شەو یاخود ئەو دەوروبەرە هەموو شەوێ بانگی دەکرد کە مسوڵمان بێتەوە، (دیارە ئەویش مسوڵمان نەبۆتەوە)، کاتێ موعاز هات بانگی کرد کە مسوڵمان بێتەوە، ئەویش ڕازی نەبوو، وە لە گەردنیدا.

ئەمە ئەوە دەگەیەنێ کە ئەبووموساو موعازیش لەوبارەوە ڕاجیاییان هەبووە، ئەوەتا ئەبووموسا بیست شەو ئیسلامی بۆ پێشنیار کردوە کە مسوڵمان بێتەوەو مۆڵەتی داوە، بەلام موعاز دوای ئەوەی کە بانگی کردوە بۆ ئیسلامو مسوڵمان

نەبووە، كوشتوویەتی، كەواتە: ئەبووموووسای ئەشعەریی‌و موعازی كوڕی جەبەل، - خوا لێیان رازی بێ- هەردووكیان یەكڕا نەبوون سەبارەت بە سزادانی هەڵگەڕاوە لە ئیسلام.

٣/ سێیەمین بەڵگە: هەركام لە (إبراهیم النخعي)و (سفیان الثوري) رەحمەتی خوایان لێبێ وەكو لە (مصنف)ی (عبدالرزاق) بە ژمارە (١٧٦٩٧)دا هاتوە، رایان وایە كە بابای هەڵگەڕاوە (مرتد) ناكوژرێ‌و پێویستە بەردەوام داوای پەشێمانبوونەوەی لێبكرێ، وەكو (ابن قدامة) لە كتێبی ناوداری خۆی (المغني) بەرگی هەشت لاپەڕە (١٢٤)دا هێناویەتی كە (النخعي) گوتوویەتی: (يُستتابُ المرتدُ أبداً) واتە: بەردەوام داوای گەڕانەوەی لێدەكرێ، واتە: هەتاكو دەمرێ هەر داوای پەشێمانبوونەوەی لێدەكرێ‌و ناكوژرێ.

كەواتە دەعوای هەبوونی یەكدەنگیی (اجماع) لەسەر ئەوە كە سزای هەڵگەڕانەوە بریتیە لە كوشتن لە هەموو حاڵاندا، قسەیەكی بێ بنەماو بێ بناغەیە.

<u>بەڵگەی سێیەم</u>: لەسەر ئەوە كە فەرمایشتەكانی پێغەمبەر ﷺ ئەوە ناگەیەنن كە دەبێت لە ئیسلام هەڵگەڕاوە لە هەموو حاڵاندا بكوژرێ‌و سزایەكی شەرعیی دیاریكراوی نیە، ئەوەیە كە سزای شەرعیی دیارییكراو كە (حَدّ)ی پێدەگوترێ، لە

هەموو حاڵاندا دەبێ جێبەجێ بکرێ، وەکو لەم فەرمایشتەدا دیارە: ((عن عائشة رضي الله عنها: أن قريشا أهمهم شأن المرأة التي سرقت في عهد النبي ﷺ في غزوة الفتح، فقالوا مَنْ يُكَلِّم فيها رسولَ الله ﷺ؟ فقالوا: وَمَنْ يَجترِيء عليه إلا أسامة بن زيد حِبُّ رَسول الله ﷺ، فأتي بها رسول الله ﷺ، فكلمه فيها أسامة بن زيدٍ، فتلوَّنَ وَجهُ رسول الله ﷺ فقال: أتشفع في حد من حدود الله عزوجل ؟!)) رواه البخاري ومسلم. واتە: دایکمان عائیشە -خوا لێی ڕازی بێ- دەگێڕێتەوە کە قورەیشییەکان دەربارەی ئەو ئافرەتەی کە دزیی کردبوو لەسەردەمی پێغەمبەردا ﷺ لە جەنگی ئازادکردنی مەککەدا، زۆر خەفەتیان پێ خوارد، گوتیان: کێ لەبارەی ئەو ئافرەتەوە کە سزای دەستبڕینی بەسەردا نەچەسپێ، قسە لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ دەکات؟، ئەوانیش گوتیان: جا کێ دەوێرێ قسە بکات لەوبارەوە، مەگەر ئوسامەی کوڕی زەید کە خۆشەویستی پێغەمبەری خوایە ﷺ، ئیدی ئەو ئافرەتەیان هێنا بۆ لای پێغەمبەر ﷺ کە سزای دەستبڕینی بەسەردا بسەپێنرێ، ئوسامەی کوڕی زەید لەبارەی ئافرەتەکەوە قسەی کردو بەرگریی لێکردو تکای بۆ کرد، پێغەمبەر ﷺیش دەموچاوی موبارەکی گۆڕاو فەرمووی: ئایا تکا دەکەی بۆ جێبەجێنەکردنی

سزایەك لە سزاكانی خوای بەرزو باڵادەست؟!، واتە: پێی ناخۆش بوو، وە سزایەكەیان بەسەردا چەسپاند.

لێرەدا لەبەرئەوەی سزای دەستبڕین سزایەکی شەرعییە، پێغەمبەر ﷺ لە ئوسامەی کوڕی زەید کە خۆیشیو بابیشی زۆر زۆر لەلای خۆشەویست بوون، قبووڵی نەکردوە کە تکا بکەن بۆ جێبەجێنەکردنی ئەو سزا شەرعییە، بەڵام دەبینین پێغەمبەری خوا ﷺ تکاکردنی عوسمانی کوڕی عەففان - خوا لێی رازی بێ-، بۆ عەبدوڵڵای ئیبن ئەبی سەرح کە برای شیریی بووە، قبووڵ دەکا، هەرچەندە (عبدالله بن أبي السرح) کاتی خۆی نووسەری وەحی بووەو دوایی هەڵگەڕاوەتەوە، وەك لە (السيرة النبوية لإبن هشام) بەرگی (٤) لاپەڕە (٢٣١- ٢٣٢) وە (السيرة الحلبية للحلبي) بەرگی (٣) لاپەڕە (٣٣٦)دا هاتوەو بەسەرهاتەکەیان هێناوە، کە عەبدوڵڵای ئیبن ئەبی سەرح لە ئیسلام هەڵدەگەڕێتەوەو دەچێتەوە نێو کافرەکانی مەککە، بەڵام لە رۆژی ئازادکرانی مەککەدا عەبدوڵڵا دەچێتە لای عوسمان -خوا لێی رازی بێ-، عوسمانیش پەنای دەدا، وە لەلای پێغەمبەری خوا تکای بۆ دەکا، پێغەمبەر ﷺ لە سەرەتاوە بێدەنگ دەبێ، پاشان لێی دەبووریو دواتریش عەبدوڵڵا مسوڵمان دەبێ.

جا دیاره ئەگەر هاتباو سزای کوشتنی هەڵگەڕانەوە لە ئیسلامدا سزایەکی دیاری کراوبووایە، وەکو هی قەتڵ و زیناو دزیی و بوختانی داوێن پیسیی و ڕێگریی، ئەوە بێگومان پێغەمبەری خوا ﷺ نەك هەر تکای عوسمانی قبوول نەدەکرد، بەڵکو وەکو چۆن لە ئوسامەی کوڕی زەید تووڕە بوو، لە عوسمانیش بە تەئکید تووڕە دەبوو، چونکە سزا دیاریکراوەکان (الحدود) تەنانەت پێغەمبەری خواش ﷺ بۆی نیە قسەیان تێدا بکا، لە سۆنگەی ئەوەوە کە لە لایەن خواوە دیاریکراون، هەربۆیەش پێغەمبەری خوا وشەی سنوورەکانی خوا، یا سزا دیاریکراوەکانی خوا (حدود الله)ی بۆ بەکارهێناون.

بەڵگەی چوارەم، لەوبارەوە کە فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ﷺ ئەوە ناگەیەنن کە سزای هەڵگەڕاوە لە ئیسلام هەمیشە بریتی بێ لە کوشتن، ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێك کە عومەری کوڕی خەتتاب خوای -لێی رازی بێ-، بۆی پێشنیار دەکات کە (عبدالله بن أبي بن سلول) بکوژێ وە پێی دەڵێ: (دعني أضرب عنق هذا المنافق) لێمگەڕێ با لە گەردنی ئەو مونافیقە بدەم، لە هەڵوێستێکدا کە عەبدوڵڵا لێی دەپشکوێتەوە، پێغەمبەر ﷺ پێی دەفەرموێ: (دعه، لا يتحدث الناس أن محمداً يقتل أصحابه) رواه البخاري ومسلم،

واتە: وازی لێبێنە، با خەڵك نەڵێن موحەممەد هاوەڵەکانی خۆی دەکوژێ، پێغەمبەر ﷺ نەیوت کوشتنی ناڕەوایە، وەك سزادانێکی سنووری دەستەڵاتی شەرعیی، بەڵام فەرمووی: با خەڵك نەڵێ موحەممەد هاوەڵەکانی خۆی دەکوژێ، لێرەدا ئەمە ئەوە دەگەیەنێ کە پێغەمبەر ﷺ نەورووژێنرانی ڕای گشتی لە دژی پێغەمبەر ﷺو مسوڵمانانی کردوە بە پاساوی جێبەجێ نەکردنی ئەو سزایە، بەڵام دیارە سزا شەرعییەکان، ئەوە نابێتە پاساوی جێبەجێنەکردنیان، کەواتە: دیارە کوشتنی ئینسان لەسەر هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام، سزایەکی شەرعیی نیە ئەگەرنا پێغەمبەر ﷺ ئەوەی نەدەکردە پاساوی.

<u>بەڵگەی پێنجەم</u>و کۆتایی لەوبارەوە ئەوەیە کە تەنانەت ئەو زانایانەش کە ڕایان وایە بابای هەڵگەڕاوە سزایەکەی کوشتنە، ڕاجیاییان هەیە لەوبارەوە کە ئایا ئەو سزایە یەکێکە لە سزا دیاریکراوەکان (الحدود الشرعية)، یاخود سزایەکی سیاسییەو حوکمڕان دیاری دەکات، هەندێکیان دەڵێن: سزایەکی دیاریکراوی شەرعییەو هەندێکیشیان دەڵێن: نەخێر بەڵکو سزایەکی سیاسییە، بەو واتایە کە لە سنووری سەڵاحیەتو دەسەڵاتی حوکمڕاندایە، کەواتە: ئەگەر کوشتنی هەڵگەڕاوە سزایەکی دیاریکراوی شەرعیی

بووایە، ئەو ڕاجیاییە نەدەبوو.

کەواتە ئێستا بۆمان دەرکەوت کە ناگونجێ مەبەست لە فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ کە دەفەرموێ: ((مَنْ بَدَّلَ دِيْنَهُ فاقتلوهُ)) کوشتنی هەر بابایەکی هەڵگەڕاوە بێ لە ئیسلام، بەڵکو ناچارین بڵێین: مەبەست لەو کەسە کە سزای کوشتنی بەسەردا دەچەسپێ، کەسێکە ئەوە نەبێ تەنیا وازی لە ئیسلام هێنابێ‌و کافر بووبێتەوە، بەڵکو وێڕای کافربوونەوەو وازهێنان لە ئیسلام، چۆتە ڕیزی دوژمنانی ئیسلامیشەوەو بەهێزو چەك بەرەنگاری مسوڵمانان بۆتەوە، واتە، وێڕای (الخروج من الإسلام)، (الخروج على الإسلام)یشی کردۆتە پیشە، وە کە سزای کوشتنی بۆ دانراوە، لەسەر لە دژی ئیسلام دەرچوونیەتی، نەك لە ئیسلام دەرچوونی، بە تەعبیری فەرموودەی پێغەمبەری خوا ﷺ، لەسەر سیفەتی: (المفارق للجماعة) دەکوژرێ، نەك لەسەر سیفەتی (التارك لدينه)، چونکە پێشتر باسمان کرد کە پێغەمبەر ﷺ بۆ هەڵگەڕاوە لە ئیسلام، دوو سیفەتی باس کردوون (التارك لدينه)و (المفارق للجماعة) (وازهێنەر لە ئاینەکەی) وە (جیابووەوە لە کۆمەڵی موسڵمانان)، جا بابای هەڵگەڕاوە لە ئیسلام تەنیا لەبەرئەوە، کە وازی لە ئاینەکەی هێناوە، ناکوژرێ، بەڵکو لەسەر ئەوەی وازی لە کۆمەڵی مسوڵمانان هێناوەو،

چووەتە ڕیزی دوژمنانەوەو ڕووبەڕووی ئیسلام‌و مسوڵمانان بۆتەوە، لەسەر ئەوە دەکوژرێ.

وە هەر لەوبارەوە دەگونجێ ئەوەش بە بەڵگە بهێنرێتەوە کە زانایان دیسان، ئەوانەی کە ڕایان وایە هەڵگەڕاوە لە ئیسلام بکوژرێ، ڕاجیاییان هەیە لەو بارەوە کە ئایا ئافرەتی مسوڵمان کاتێك لە ئیسلام هەڵدەگەڕێتەوە، ئەویش وەك پیاو سزای هەڵگەڕانەوە لە ئیسلامی بەسەردا دەچەسپێ یان نا؟!! دیارە ڕاجیاییەکەشیان دەگەڕێتەوە بۆ ئەوە کە ئافرەت ناتوانێ جەنگاوەر بێ، بە عادەت وایە ئافرەت جەنگاوەر نابێ‌و مەترسی جەنگ‌و دژایەتی لێناکرێ لە بەرامبەر ئیسلام‌و مسوڵماناندا، ئەگەرنا خۆ لە کافربوونەکەدا وەکو پیاو چۆن کافر دەبێ، ئافرەتیش کافر دەبێ، بەڵام وەکو چۆن پیاو دەتوانێ ببێتە جەنگاوەرو سەنگەر لە دژی ئیسلام‌و مسوڵمانان بگرێ، ئافرەت ئەو توانایەی نیە، بۆیە زانایان کەوتوونە ڕاجیاییەوە، کەواتە: هەڵگەڕاوەش لە ئیسلام، لەسەر عەینی کافربوون‌و هەڵگەڕانەوەکەی ناکوژرێ، بەڵکو لەسەر دژایەتییکردنەکەی‌و لەسەر سەنگەرگرتنەکەی لە ئیسلام‌و مسوڵمانان دەکوژرێ، ئەگەرنا ئەگەر هەر لەسەر کوفرەکەی کوژرابایە ئەوە زانایان لە بارەی کوشتنی ئافرەتی هەڵگەڕاوەوە یەکڕاو یەکدەنگ دەبوون، چونکە کوفری پیاوو ژن وەك یەکە، بەڵام دژایەتییکردن‌و

سەنگەرگرتنیان وەك یەك نیە، كەواتە: هۆكارو پاساوی كوشتنی هەڵگەڕاوە كوفرەكەی نیەو سەنگەرگرتنەكەیەتی.

خاوەنی (بدائع الصنائع) لە بەرگی (٧) لاپەڕە (١٣٥)دا، هەروەها (ابن قدامة) لە (المغني) بەرگی (٨) لاپەڕە (١٣٣)دا ئەم قسەیەیان لە حەنەفییەكانەوە هێناوە، كە ئافرەتی هەڵگەڕاوە لە ئیسلام ناكوژرێ‌و گوتوویانە: (لقول الرسول: لاتقتلوا امرأة، ولأنها لا تقتل بالكفر الأصلي، فلا تقتل بالطاريء)، واتە: لەبەرئەوەی پێغەمبەر ﷺ (تەوجیهاتی داوە لە جەنگدا) فەرموویەتی: هیچ ئافرەتێك مەكوژن، وە لەبەرئەوەی بە كوفری ئەسڵیی ئافرەت ناكوژرێ، (واتە: ئافرەتێك كە لە ئەسڵدا كافرە ناكوژرێ)، بۆیە كاتێكیش لە ئیسلام هەڵدەگەڕێتەوەو كوفرێكی تازەی بەسەردا دێ، دیسان ناكوژرێ.

بەڵام پێویستە بزانرێ كە كوفرگوتن‌و دەربڕینی كافرێتی شتێكەو قسەگوتن‌و جنێودان‌و سوكایەتی كردن بە خواو قورئان‌و پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم و پیرۆزییەكانی دیكە، شتێكی دیكەیەو حوكمەكەیان جیاوازە. هەر بۆیەش خوا (سبحانه وتعالى) لە مسوڵمانانیشی قەدەغە كردوە كە جنێو بە پەرستراوەكانی بێبڕوایان بدەن وەك فەرموویەتی: ﴿ وَلَا تَسُبُّوا۟ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَسُبُّوا۟ ٱللَّهَ عَدْوًۢا بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ كَذَٰلِكَ زَيَّنَّا

﴿لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِم مَّرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾﴾ الأنعام . دیارە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو حاڵەتەش دا دەکەوێتە جوغزی دەستەڵاتی شەرعییەوە بە ئیجرائاتو سزادان.

ئنجا لە کۆتایی توێژینەوەماندا دەربارەی هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام، سێ خاڵی گرنگی دیکەش دەخەینە ڕوو:

خاڵی یەکەم: لە ڕاستییدا مامەڵە کردن لەگەڵ حاڵەتو دیاردەی هەڵگەڕانەوە لە ئایین (الإرتداد عن الدين) لەسەر ڕای زۆربەی هەرەزۆری زانایان لە بازنەی فراوانی هەڵسوکەوتەکانو لە جوغزی سیاسەتی شەرعیی و قەڵەمڕەوی حوکمڕان (صلاحية الحاكم) دایە، هەربۆیەش هەم هاوەڵان - خوا لێیان ڕازی بێ-و هەم زانایانی دوای ئەوانیش لەوبارەوە ڕاو هەڵوێستی جیاجیایان هەبووەو ئەگەر هاتباو سنوورو سزایەکی شەرعیی دیاریکراو بووایە، هەموویان لەسەری یەکدەنگ دەبوون، وەکو چۆن لەسەر سزا شەرعییەکانی دیکە یەکدەنگ بوون، ئینجا حیکمەتی ئەوەش کە شەریعەت سزایەکی دیاریکراوی بۆ گوناهی لە ئایین هەڵگەڕانەوە دانەناوەو بۆ قەڵەمڕەوی حوکمڕانانی وازلێهێناوە، بەپێچەوانەی گوناحو تاوانەکانی دیکەوە، وەکو قەتلو زیناو

دزیی‌و ڕێگریی‌و بوختان، حیكمەتەكەی ئەوەیە كە:

١- گوناح‌و تاوانەكانی دیكە كردەوەی دیارییكراون، وە دەگونجێ سزای دیاریكراویشیان هەبێ.

٢- هەركام لەو گوناح‌و تاوانانە زیانیان بۆ كەسانێك كە لە بەرامبەریاندا دەكرێ مسۆگەرە، قەتڵ زیانەكەی مسۆگەرە، هەروەها: دزیی، ڕێگریی، بوختان كردن، زینا.

٣- ئەو ئازادییەی كە مرۆڤ پێویستیەتی بۆ تاقیكردنەوە، هیچ پەكی لەسەریان نەكەوتوە، واتە: پەكی لەسەر ئەو گوناحانە نەكەوتوە، پەكی لەسەر ئەوە نەكەوتوە كە دەبێ دزیی بكا، بۆ ئەوەی ئازادیی خۆی بچەسپێنێ، یاخود زینا بكا، یاخود قەتڵ بكا، یاخود ڕێگریی بكا، یا بوختان بۆ خەڵك بكا، بەڵام لە ئایین هەڵگەڕانەوە:

١/ كردەوەیەكی دیارییكراو نیەو یەك شتی دیارییكراو نیە، بەڵكو چەندان جۆری هەیە، بۆ نموونە:

أ- دەگونجێ خاوەنەكەی ئیشكالی فیكریی هەبێ.

ب- وە دەگونجێ مەبەستی فێڵ‌و فەرەج بێ، وەكو هەڵوێستی هەندێ لە جوولەكەكان، كە خوا لەبارەیانەوە فەرموویەتی: ﴿ وَقَالَت طَّآئِفَةٞ مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ ءَامِنُواْ بِٱلَّذِيٓ أُنزِلَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَجۡهَ ٱلنَّهَارِ وَٱكۡفُرُوٓاْ ءَاخِرَهُۥ لَعَلَّهُمۡ

يَرۡجِعُونَ ﴿٧٢﴾ ﴾ آل عمـــران، واتـــه: كۆمـــەڵێك لـــه خـــاوەن کتێبەکان گوتیان: پێش نیوەڕۆ بـڕوا بێـنن بـەوەی کـه بـۆ سەر بڕواداران دابەزێنراوەو دوای نیوەڕۆش کـافر ببنـەوە، بـەڵکو هەڵگەڕێنـەوە، واتـه: بـۆ ئـەوەی تووشـی بەلبەلـەی فیکرییان بکەن، دەگونجـێ هەڵگەڕانـەوە لـه ئیـسلام جـۆرە فێڵ‌و پیلانێکی ئاوابێ.

ج- وە دەگونجـــێ وێـــڕای هەڵگەڕانـــەوەی فیکریـــی، جـــەنگ‌و دژایەتیشی لەگەڵ بێ، وەکو پێشتر باسمان کرد.

د- وە دەشگونجێ هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام، لەژێر فشاردا بێ بە ناچـاریی، وەکـو خـوا دەفـەرموێ: ﴿ مَن كَفَرَ بِٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ إِيمَٰنِهِۦٓ إِلَّا مَنۡ أُكۡرِهَ وَقَلۡبُهُۥ مُطۡمَئِنُّۢ بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَٰكِن مَّن شَرَحَ بِٱلۡكُفۡرِ صَدۡرٗا فَعَلَيۡهِمۡ غَضَبٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿١٠٦﴾ ﴾ النحـــل، واتـــه: هەرکەســێك دوای ئەوە کە ئیمانی هێناوە کوفر بە خوا بکا، مەگـەر کەسـێك زۆری لێبکـرێ‌و دڵیـشی ئـارامگرتووبێ بـه ئیمـان، بـەڵام هەرکەسـێك بـه سـینەی گوشـادو واڵاوە کـافربێ، ئەوانـه تووڕەیی خوایان لەسەرەو سزایەکی مەزنیان بۆ هەیە.

بێگومان هه‌ركام له‌م چوار جۆره‌ش كه‌ ده‌گونجێ جۆری دیكه‌ش هه‌بن له‌ هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌ له‌ ئیسلام، حوكمی تایبه‌تی خۆی هه‌یه‌و ناگونجێ یه‌ك حوكم بۆ هه‌موویان دیاری بكرێ، بۆیه‌ سزای هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌ له‌ ئیسلام سزایه‌كی دیاریكراو نیه‌، چونكه‌ چه‌ند جۆرێك هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌ له‌ ئیسلام هه‌یه‌، ئایا كه‌سێك كه‌ ناچارده‌كرێ له‌ ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕێته‌وه‌ ده‌بێ بكوژرێ؟! به‌ ده‌قی ئایه‌ت ده‌ڵێ ناكوژرێ، یاخود كه‌سێ كه‌ هه‌ڵده‌گه‌ڕێته‌وه‌ به‌ مه‌به‌ستی ئه‌وه‌ كه‌ مسوڵمانان تووشی به‌لبه‌له‌ی فیكریی بكات، وه‌كو ئه‌و كه‌سه‌ وایه‌ كه‌ قه‌ناعه‌تێكی بۆ دروست بووه‌، له‌ ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕاوه‌ته‌وه‌؟ بێگومان نه‌خێر، یان كه‌سێك كه‌ وێڕای هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌ وه‌كو حاڵه‌تی فیكریی، ده‌چێ دژایه‌تی ئیسلام‌و مسوڵمانان ده‌كا به‌ هێز، وه‌كو ئه‌وه‌ وایه‌ به‌ قه‌ناعه‌تی فیكریی هه‌ڵوێستی گۆڕاوه‌؟ بێگومان نه‌خێر، بۆیه‌ هه‌ركام له‌وانه‌ پێویسته‌ هه‌ڵوێستێكی تایبه‌تی له‌ به‌رامبه‌ردا بنوێنرێ.

٢/ مه‌گه‌ر له‌ حاڵه‌تی دژایه‌تییكردن‌و جه‌نگ به‌رپاكردندا، ئه‌گه‌رنا هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌ به‌س زیانی بۆ خاوه‌نی هه‌یه‌و وه‌كو گوناه‌و تاوانه‌كانی دیكه‌ نیه‌ كه‌ هه‌میشه‌ زیانی بۆ خه‌ڵك مسۆگه‌ر بێ.

٣/ ئه‌و ئازادییه‌ی كه‌ مرۆڤ پێویستی پێیه‌تی بۆ تاقیكرانه‌وه‌، پەكی لەسەر ئازادیی بیروڕا كەوتوه، واته: پەكی لەسەر ئەوه كەوتو كه هەركاتێك ویستی بڕوا بە شتێك بێنێ، وه هەركاتێك ویستی واز لەو قەناعەتو عەقیدەیه بێنێ، بەڵكو ئازادیی فیكریی بنەڕەتییترین جۆری ئازادیی پێویستە بۆ مرۆڤێك كه بیەوێت مرۆڤ بمێنێ.

خاڵی دووەم: بۆیە زۆرێك لە زانایان بەبێ تێوەڕامانی زۆر یەكسەر رایانگەیاندوه كه سزای لە ئایین هەڵگەڕانەوه كوشتنه، چونكه لە رۆژگاری پێغەمبەری خوا ﷺو خەلیفە ڕاشیدەكانیدا، حاڵەتی لە ئایین هەڵگەڕانەوەی فیكریی، یان هەر نەبووه، یان دەگمەن بووەو ئەو كاته حاڵەتی هەڵگەڕانەوه، یەكسەر لە چوونه ڕیزی كافران‌و پێوه پەیوەستبوونیاندا بەرجەستەبووه، واته: ئەو كاته كەمتر وابووه بە هۆی ئیشكالی فیكرییەوه خەڵك لە ئیسلام هەڵگەڕێتەوه، بەڵكو وابووه كه بۆ دژایەتییكردنی ئیسلام‌و مسوڵمانان قۆڵی هەڵماڵیوەو، یەكسەر ئەو كەسە كه لە ئیسلام هەڵگەڕاوەتەوه، چۆتە نێو ریزی كافران‌و بەرەی كافرانەوەو پێیانەوه پەیوەست بووەوەو بەچەك بە هێز لەگەڵ ئیسلام‌و مسوڵماناندا رووبەڕووبۆتەوه، جا لەبەرئەوەی حاڵەتەكە بەگشتی وابووه، زانایان گوتوویانه:

له ئیسلام هەڵگەڕانەوه، سزاکەی کوشتنه، چونکه ئەوکاته هەڵگەڕانەوه له ئیسلام یەکسان بووه به دژایەتییکردنی ئیسلامو مسوڵمانانو ڕووبەڕووبوونەوەیان به چەك، بۆیه زانایان به گشتی، حوکمی ئەو حاڵەتو هەلومەرجه تایبەتییەیان بەسەر ئەو مەسەلەیەدا گشتاندوەو، دوایی وا هاتۆته بەرچاو که سزای له ئایین هەڵگەڕانەوه، هەر چۆن بێ هەر کوشتنه، بەڵام له ڕاستییدا وانیه، وەکو ڕوونمان کردەوه، هەروەها له ڕۆژگاری سەرەتای خیلافەتی (ابوبکر الصدیق)دا - خوا لێی ڕازی بێ-، جەنگی مسوڵمانان لەگەڵ زەکات نەدەران (مانعوا الزکاة)و له ئایین هەڵگەڕاواندا، ئەو مۆرکەی به حاڵەتی هەڵگەڕانەوه نووساند، که هەمیشه جەنگ کردنو سەنگەرگرتنی لەگەڵدایەو دیاره حوکمی ئەوەش ئاشکرایه که چۆنه، واته: له سەردەمی ئەبووبەکردا -خوا لێی ڕازی بێت-، کەسانێك هەبوون له ئیسلام هەڵگەڕابوونەوەو هەڵگەڕانەوەکەیان له زەکات نەداندا بەرجەسته بووو، لەبەرئەوەش به کافر لەقەڵەم درانو ئەبووبەکر -خوا لێی ڕازی بێ-، جەنگی لەگەڵدا کردن لەبەرئەوەی سەنگەریان گرتبوو له ئیسلامو مسوڵمانانو به چەك لەگەڵ ئیسلامو موسڵمانان ڕووبەڕووبووبوونەوە، ئیدی لەو کاته بەدواوه هەڵگەڕانەوه له ئیسلام، ئەو مۆرکەی پێوه نووسێنرا که سزاکەی کوشتنه، بەڵام له

ڕاستییدا ئەوانە هەڵگەڕاوانێکی تایبەت بوون کە بریتیبوون لـە کەسـانێك کـە دژایـەتی ئیـسلام‌و مـسوڵمانانیان دەکـرد، یاخود مـسوڵمان بـوون‌و دەیـانگوت زەکات نـادەین، هەڵبەتـە کەسێك کە ئیعلانی مسوڵمانەتی خۆی دەکـات، بـەڵام دوایـی پابەند نابێ بـە ئـەرکی سەرشـانییەوە، ئیسلام‌و مـسوڵمانان یاخود دەوڵەتی ئیسلامیی بۆی هەیە سزای بدات لەسەر ئەو پابەندنەبوونە، بەتایبەت کە ئەو ئەرکە پەیوەندی بە مافی خەڵکەوە هەبێ کە زەکاتە، چونکە وەکو چۆن نوێـژ حـەقی خوایـە، زەکـاتیش حـەقی خەڵکـە، لـەو حاڵەتـەدا دەسـەڵاتی ئیـسلامیی بـۆی هەیـە سـزای بـدات، لەسـەر کەمتەرخـەمیی کردنی لە جێبەجێ کردنی ئەرکی سەرشانیدا.

خـاڵی سـێیەم: بێگومـان لـە ئـایین هەڵگەڕانـەوە گـەورەترین خراپـەو تاوانـە، بەتایبـەت کـە ئیـسلام بـڕوای بـە ئـایینی تەقلیدیی‌و بـە ئیمـان هێنـانی تەقلیـدیی‌و کوێرانـە نیـە، وە بڕوای بە زۆرلێکردن نیە، وە هیچ خاوەن عەقڵ‌و ویژدانێکی ساغیش ناتوانێ ڕەخنەیەکی بەجێ لە ئیسلام بگـرێ، بـەڵام ناگونجـێ ئیـسلامێك کـە بەراشـکاویی ڕایگەیانـدوە کـە خـوا (عزوجـل) بەنـدەکانی خـۆی ئـازادو سەرپـشك کـردوە بـۆ هەڵبـژاردنی ئیمـان‌و کـوفر، ئیـسلامێکی وا ناگونجـێ دوایـی لەسەر هەڵبژاردنی کوفرێك کە خوا ڕێی پێداوە، مرۆڤ سـزا

بدات، چونکە ڕێپێدانی لە چیو سزادانی لەچی؟!، پاشان دەڵێین: ئایا ئەو کەسەی کە بۆئەوەی بە سزای هەڵگەڕانەوە نەکوژرێ، کوفرەکەی پەنهان دەکاو دەبێتە موونافیق، ئیسلامو مسوڵمانان چ خێرێکی لێدەبینن، ئێمە ئەگەر بڵێین: نەخێر دەبێ هەر کەس گوتی من لە ئیسلام هەڵدەگەڕێمەوە حەتمەن بکوژرێ، لەو حاڵەتەدا ئەوانەی کە قەناعەتیان بە ئیسلام نامێنێ، دیارە ئەوەی کە لە ڕیزی مسوڵمانان دەچێتە دەرو پەیوەست دەبێ بە ڕیزی کافرانەوەو دژایەتی ئیسلامو مسوڵمانان دەکات، ئەوە سزایەکەی دیارە.

بەڵام کەسێك کە وەکو فیکر قەناعەتی بە ئیسلام نامێنێو لەولاشەوە دەسەڵاتی ئیسلامیی دەڵێ، ئەگەر ئیعلانی کوفرەکەت بکەی، واتە: ئیعلانی ئەو قەناعەتە بکەی کە بۆت دروست بووە، کە بڕوات بە ئیسلام نەماوە، دەکوژرێی، ئایا ئەو کەسە چی دەکات؟! بێگومان لە هەزار یەك کەس ناتوانێ کوفرەکەی خۆی ئیعلان بکاو پەنهانی دەکات، جا ئایا کاتێ کە کوفرەکەی پەنهان دەکات، ئایا ئەو ئینسانە دەبێتە چی؟ بێگومان لە کافرێکی ئاشکراوە تۆ ناچاری دەکەی ببێتە کافرێکی پەنهان، کافری پەنهان کێیە؟! موونافیقە، جا ئایا بۆ ئیسلامو مسوڵمانان کافرێکی ئاشکرا زەرەری کەمترە یاخود کافرێکی پەنهان؟! بە تەئکید کافری

ئاشـكرا زەرەری كـەمترە، واتـە ئەگـەر وەكـو بەرژەوەنـدی ئیـسلام‌و مـسوڵمانانیش لێـك بدرێتـەوە، دیـسان مەسـەلەی سـزادانی خـەڵك لەسـەر هەڵگەڕانـەوە لـە ئیـسلام هـیچ بەرژەوەندییـەكی تێـدا نیـە، چونكە مونـافیق‌و دەغەڵـەكان زۆر زەرەرو زیانیان زۆرترە بۆ ئیسلام‌و مسوڵمانان لە كافرە ئاشكرایەكان، بۆیە خوا (سبحانه وتعالی) سزای مونافیقەكانی لە قورئانـدا بـە سـەختتر دانـاوە لـە سـزای كافرەكـان، وەكـو دەفـــەرموێ: ﴿ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِى ٱلدَّرْكِ ٱلْأَسْفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾ ﴾ النساء، واتە: بێگومان مونافیقەكان لـە پلـەی ژێـرەوەی ئـاگردان، وە هـیچ یارمەتیدەرێكیـشیان بـۆ پەیدا ناكەی، هەڵبـەت بۆیەش لە بنی بنـەوەدان، چونكە لـە هەموو كافرەكان خراپتـرن، بەڵێ كـوفری نیفـاق لـە هـەموو جۆرە كوفرەكانی دیكە خراپترە، بۆیە سزایەكەشی توندترە، كەواتە: كاتێك كە خەڵك ناچـار دەكرێ ئەو كوفرەی كە لە دڵیـدا جێگیـر بـووە، ئـەو قەناعـەت گۆڕانـەی كـە بـۆی پەیدابووە، كە بریتیـە لـە بڕوانـەمانی بـە ئیـسلام، پـەنهانی بكات، ئەوە لە راستییدا حاڵەتی نیفاق پەرەی پێدەدرێ.

لە كۆتايى ئەم لێكۆڵينەوەشـدا دەڵێيـن:

ئەو بەڵگانەى خستماننە ڕوو بايى ئەوە دەكەن، كە بە ڕوون‌و ڕاشكاويى بلێيـن: سـزاى هەلگەڕانـەوە لـە ئيـسلام بەپێـچەوانەى ئەوەوە كە زۆر باوە لە نێو مسوڵمانانـدا، بريتى نيـە لـە كوشـتن، وە بريتى نيـە لـە سـزايەك كـە يەكـدەنگيى زانايـانى لەسـەربێ‌و بريتى نيە لە سزايەك وەك سزا شەرعييە دياريكراوەكانى ديكـە سـزاى قـەتڵ‌و زينـاو ڕێگريـى‌و دزيـى‌و بوختـان كـردن، بـەڵكو مامەڵـەكردن لەگـەڵ ديـاردەو حاڵـەتى هەلگەڕانـەوە لـە ئيـسلام، شـێوازى جۆراوجـۆرى پێويـستەو لــە سـنوورى سـەلاحيەتى حوكمڕانى مسـوڵمانانـدايە، بۆ ئەوەى هـەر حاڵەتـە بـەپێى خـۆى مامەڵـەى لەگەڵـدا بكـرێ، ئەگـەر كـابرا ئيـشكالى فيكريـى هەيـە موناقەشـەو وتووێـژى لەگەڵـدا بكـرێ‌و، ئەگـەر بـە پـيلان‌و فـێڵ وادەكات، بۆ ئەوەى بەلبەلە دروست بكات وەكو خۆى‌و لە قـەدەر خۆى سزا بدرێ، وە ئەگەر وێڕاى هەلگەڕانەوە پيلان گێڕانيـشى تێدايەو پەيوەستبوونى تێدايە بـە ئـەهلى كوفرەوە و دژايـەتى‌و سەنگەرگرتنى لە بەرانبەر مسوڵمانان تێدايە، ئەوە با سـزاى پـڕ بە پێست بدرێ.

هەڵبەتـە مـن دەزانم كـە ئـەم مەسـەلەيە مـشتومڕى زۆرى لەسەر بووە، وە مشتومڕيشى لەسەر دەمێنێ، بـەلام هەركەسێك

بە وردی سەرنجی ئەو بەڵگانە بدات کە ئێمە خستماننە روو، پێموایە دڵنیا دەبێت کە مەسەلەی لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە، لە بازنەی ئازادیی فیکیرییدایەو ناگونجێ خوا (سبحانە وتعالی) وە ئایینی ڕاستەو حەقی خوا، ئەو مافەی مرۆڤبوونی مرۆڤ پەکی لەسەری کەوتوە، کە بریتیە لە ئازادیی بیروڕا دەربڕین و ئازادیی هەڵبژاردنی ئایین، ئەو مافەیان لێ زەوت بکات.

وصلى الله على محمد وعلى آله أجمعين والحمد لله رب العالمين .

رۆژی دوا پێداچوونەوەو پاکنووس کردنی
٤ ی صفر ١٤٣٢ ك
٨ ی کانوونی دووەمی ٢٠١١ز
هەولێر

هەرکەسێك لە تێگەیشتنی قورئانو سوننەتو چۆنیەتی ئیجتیهاد تێدا کردنیاندا قووڵ بووبێتەوە، بە ڕێزو سینە فراوانییەوە تەماشای ڕاجیایی زانایان دەکاتو هەر لە ڕێوە بڕیاری حازربەدەستیان بۆ نادات، هەرچەندە لەگەڵ قەناعەتو بیروڕای ئەویش نەگونجێن